John Adams Library,

IN THE CUSTODY OF THE
BOSTON PUBLIC LIBRARY.

SHELF No.
ADAMS
264.18

SYNOPSIS
METAPHYSICAE,
ONTOLOGIAM
ET
PNEUMATOLOGIAM
COMPLECTENS.

EDITIO QUINTA.

GLASGUAE,
IN AEDIBUS ACADEMICIS
EXCUDEBANT ROBERTUS ET ANDREAS FOULIS
M.DCC.LXII.

** ADAMS 26 f. 18

Capitum Argumenta.

PARS I.

Cap. I. De Ente et communibus rerum attributis. Metaphysica quid sit. Ontologia et Pneumatologia Pag. 1

1. Entia qua ratione innotescunt 2

2. Ens, Essentia, Existentia conjugata 3

Quid Essentia et Existentia 4

Quatuor Existentiae indicia 5

Rerum Essentiae quales ib.

3. Actus et potentia 6

4. Nulla Idea Ente generalior 7

Relationes, possibilia, impossibilia. Denominationes Externae. Negationes et privationes. Entia rationis. Radix possibilitatis 7, 8, 9

5, Sola Entis Idea est absoluta 10

Cap. II. De Axiomatis Metaphysicis 11

1. Axioma quid. quo sensu innatum ib.

2. Nullum principium omnium primum 12

3. Axiomata indubitabilia 13

Non in Deo cernuntur ib.

Axiomata parum utilia ib.

Duo utiliora 14

Cap. III. De proprietatibus Entis 16

1. Unitas, Identitas, diversitas ib.

Mentium, Idearum 17

Individuationis principium 18

Rerum Corporearum ib.

2. Veritas Logica et Ethica ib.

Metaphysica 19

3. Bonitas ſive perfectio 19
Phyſica, et Moralis ib.
Perfectiones abſolutae, et ſecundum quid 21
4. Ubi et Quando, an omnibus conveniant ib.
Variae ſententiae 23
Quando permanens et ſucceſſivum 24
CAP. IV. Entis diviſiones 26
1. Independens et dependens ib.
Dependentiae indicium 27
2. Ens neceſſarium et contingens ib.
Neceſſitas Interna et Externa ib.
3. Ens ſimplex et multiplex 29
4. Finitum et infinitum 30
De infinitis quaeſtiones ib.
5. Cauſa et Cauſatum 31
Cauſae Logicae, morales &c. 33
Materiales, formales, finales 34
De Efficientibus axiomata 35
De Effectibus 36
Nulla cauſarum ſeries infinita 37
6. Cauſae rationales, neceſſariae et contingentes 38
Libertas quid ſit 39
7. Subſtantiae et accidentia 41
Qui veri modi 42
Subſtantiae corporeae et cogitantes ib.
CAP. V. De Categoriis 44
1. Subſtantia ib.
2. Quantitatis genera, magnitudo, eaque triplex 45
Tempus ib.
Verae quantitates incertae 46
Numerus ib.
3. Qualitates, Motus et Cogitatio 48

Quies et Figura 48
Gravitas et cohaesio 49
Omnis Qualitas subjecto congrua. ib.
4. Relatio non est res externa 51
Non vanae earum Ideae ib.
Numerorum Relationes clarissimae 52
5. Actio et passio ib.
Quid Lex Naturae 53
6. Reliquae categoriae ib.

PARS II. De Mente Humana.

Cap. I. De Animi viribus, primo de intellectu 55
1. Spiritus Substantia cogitans ib.
2. Intellectus et voluntas 56
Sensationes earumque Causae 57
3. Directae et reflexae ib.
Externae, et qualitates Primariae et Secundariae 58
Gratae, molestae et mediae ib.
Ideae comitantes Duratio et Numerus 59
Aliae visu et tactu sensiles ib.
Omnium causa Deus 60
Mens in iis actuosa ib.
Boni et mali prima notitia 61
4. Sensus interni sive conscientia ib.
Ideae horum abstractae 62
5. Sensui reflexo grata *Novitas*, *amplitudo*, similitudo, sonorum *concentus*, omnisque *imitatio*, et rerum cognitio 62, 63
Sensus communis, et affectuum contagio 63
Decori et honesti 64
haec vis innata ib.

Senſus Laudis et Vituperii 65
Senſus ridiculi 66
6. Memoria, Ratio et imaginatio ib.
Idearum conjunctiones 68
7. Bonum ſenſu judicatur ib.
Quae voluptates praecipuae 69
8. Habitus 70
9. Judicia abſtracta et abſoluta ib.
Quomodo penes nos 71
CAP. II. De voluntate 73
1. Appetendi vis duplex. appetitus ſenſitivus 74
2. Appetitus rationalis ib.
Res mixtae quî appetuntur 75
3. Libertas quid 76
Quale imperium in appetitus 79
Gaudia, moerores 80
4. Appetitus ſenſitivus et paſſiones ib.
Cauſa vitiorum 82
5. Motus benigni, tranquilli aut perturbati ib.
Inſtinctus naturales 85
6. Senſus moleſti antecedentes aut ſubſequentes 86
Imperium in paſſiones ib.
7. Paſſiones haud inutiles 87
CAP. III. An Spiritus ſit a corpore diverſus 88
1. Variae ſententiae. notitia noſtra exigua ib.
2, 3. Ingens affectionum diſparitas et repugnantia 89, 90
4. Res eas eſſe diverſas oſtendit ſenſus internus 91
5, 6. Res cogitans eſt ſimplex et actuoſa; corpus concretum et iners 92
7. Nulla ſpirituum generatio aut corruptio 94

Locus ſpirituum ib.
CAP. IV. De animi corporiſque conjunctione, et ſtatu ſeparato 96
1, 2. Animi imperium in corpus ſuum, et cum eodem conjunctio 96, 97
3. Immortalitas a Deo pendet 98
Eam exigit Dei Juſtitia 99

PARS III. De Deo.

THeologia naturalis quid ſit 102

CAP. I. Oſtenditur Deum eſſe 103
1, 2. Ex mundi fabrica 104
Duplex agendi genus ib.
3. Deum eſſe docent, Corpora coeleſtia 105
et ipſa terra 106
4, 5. Animantum ſtructura 107
et generum conſervatio 108
6. Idem docent animi partes 109
7. Diluuntur argumenta contraria 111
8. Aliae plures rationes. aliquid aeternum eſt et primum 112
Materia non ens primum 113
Sententiarum comparatio 115
9. Argumenta Carteſii ib.
CAP. II. De Attributis naturalibus 117
1. Attributa qnî innoteſcant. Communicabilia et incommunicabilia 117, 118
2, 3. Independentia, neceſſitas, et Unitas 118
4, 5, 6. Infinitas. Deus Spiritus, ſimplex 119, 120
Immutabilis ib.
7. Immenſus, aeternus ib.

8. Incomprehenſus 122
CAP. III. De attributis intellectualibus 124
1, 2. Deus vivens, omnipotens, omniſcius. Ideae divinae ib.
3. Scientia infinita. *Simplicis Intelligentiae, viſionis, media* 125, 126, 127
CAP. IV. De voluntate Dei 130
1. Voluntas Dei qualis. beatitudo non pendet ab externis ib.
Bonitas gratuita. Voluntas libera 130, 131
2. Conſtat Deum eſſe bonum, ex mundi fabrica 133
et felicitatis exſuperantiâ 134
De origine mali 136
Deus optimus 138
3, 4. Juſtitia, Sanctitas, Veritas 138, 139
CAP. V. De operationibus Dei 141
1. Operationes Quales ib.
2. Ex bonitate fluunt 142
Creatio prima et ſecunda ib.
Conſervatio 143
3. Dei providentiâ reguntur omnia ib.
Nulla de Decretorum ordine Quaeſtio movenda 145
4. Quî regantur libera ib.
5. Jus imperii divini 148
6. De Theologia revelata 149
Unde ei Fides 150

METAPHYSICAE SYNOPSIS.

PARS I.

DE ENTE ET COMMUNIBUS RERUM ATTRIBUTIS.

CAP. I.

De Ente.

HAUD incommoda apud antiquos erat PHILOSOPHIAE partitio, in NATURALEM sive PHYSICAM, quae omnes continebat scientias speculativas, de rebus sive corporeis, sive incorporeis; MORALEM, Ethicam, scil. et Politicam; et RATIONALEM, quae Logicam complectebatur, et Rhetoricam. Omnem postea de 'communissimis rerum attributis,' de Deo et Anima cognitionem, a Physicae finibus ad Metaphysicam, relegaverunt Aristotelici; qui METAPHYSICAM appellarunt 'scientiam de Ente 'quod a materia est abstractum:' atque in ea, omnem doctrinam de attributis communissimis, de generalioribus Entis divisionibus, de Deo et Mente humana, contineri voluerunt.

Metaphysica quid sit.

PARS I.

Recentioribus quibusdam arrisit alia veteris Physicae descriptio. ONTOLOGIAM, quam dicunt, 'scientiam statuunt de ENTE et communissimis rerum attributis;' nimis quidem exilem: deinde PNEUMATOLOGIAM tradunt; doctrinam, nempe, de Deo et Mente Humana; et PHYSICAM, parcius acceptam, quae est 'scientia de corpore.' Illarum brevem exhibentes synopsin, ad minus generalia, a generalioribus, progredimur.

Ontologia et Pneumatologia.

I. QUAMQUAM rem nullam attingere valeat mens nostra, nisi Ideae sive notionis cujusdam, aut propriae, aut analogicae, interventu; cum non ipsae Res, sed Ideae, aut Notiones, proxime menti objiciantur: Idearum tamen plurimas, ad res externas, tanquam earundem imagines aut repraesentationes, referre cogimur ab ipsa natura. 'Sensationis praeteritae memoriam' retinemus, certi omnino eam antea extitisse; ejusque debilem quandam Ideam ubi volumus nos revocare posse, quando non amplius manet ipsa SENSATIO. Suppetit hinc certissimum indicium, Ideas quasdam esse rerum aliarum repraesentationes. SUI insuper retinet quisque CONSCIENTIAM, aut sensum istiusmodi, qui eum haud dubitare finit, an idem maneat hodie, qui heri fuerat, mutatis utcunque, aut aliquamdiu cessantibus cogitationibus: ne-

Entia quaratione innotescunt.

que dubie ad sese refert priores suas sensationes, judicia, affectus et motus quoscunque quorum retinet memoriam. Hinc etiam Rei verae, ab Idea quavis diversae, suppeditatur notio aut informatio. A natura item, simili impellimur ratione, species quasdam visu aut tactu perceptas, ad res plane externas, quarum sint imagines, referre. Quae omnia monstrant, Res esse veras, ab Ideis diversas, iisdemque subjectas; quae Idearum objecta vulgo appellantur. CAP. I.

Quum autem Idearum interventu res innotescant, Ideisque voces adjungamus, quae earum vice in sermone fungantur; sedulo in omni Philosophia cavendum est, ne ea quae Ideis aut vocibus tantum conveniunt, rebus etiam externis, aut Idearum Objectis tribuamus. Qua in re Scholasticorum incuria miras plane dedit in Metaphysica turbas.

II. ENTIS 'Idea generalis et abstracta est 'omnino simplicissima, omnem respuens definitionem:' quae cum in omni alia idea involvatur, de aliarum omnium objectis univoce praedicari potest. Omnis igitur verae propositionis affirmantis objectum est aliquid quod vere est aut existit, eo tempore quod respicit propositio. ESSENTIA et EXISTENTIA, sunt voces Enti conjugatae; idem fere in Abstracto significantes, quatenus ad objecta referuntur, *Ens, Essentia, et Existentia, sunt conjugata.*

PARS I. quod ipsum Entis nomen. Neque ulla intelligi potest Essentia in ipsis rebus, quae non existat; neque Existentia est quiddam in ipsis rebus Essentiae superadditum. Quum autem Rerum Naturas aut Essentias, nobis repraesentare videantur nostrae ideae, complicatae praesertim, et multiplices quae attributa notiora, 'qualitates 'sensiles, potentias et relationes,' continent; complicatas hasce Ideas Essentias appellamus; quaeque solis ideis conveniunt, rebus ipsis saepe temere adscribimus. Quumque istiusmodi Ideas ipsa sibi saepe formet mens, nulla re externa excitante, ex simplicibus quas antea acceperat Ideis, quamvis satis novit nullam iisdem tunc temporis rem externam respondere; incaute sibi finxerunt quidam, 'Essentias quas-'dam, easque aeternas, fuisse sine existentia;' siquando autem subnascatur Res istiusmodi ideae similis, tunc censent Existentiam Essentiae supervenientem, veram Rem efficere, sive Ens reale. Atque hinc, Essentiam et Existentiam dixerunt Essendi Principia, sive Entis constitutiva. Quicquid vero Essentiam habet veram, eodem tempore habet Existentiam, eodem sensu quo habet Essentiam, aut quo est Ens, aut Aliquid.

Quid Essentia, quid Existentia.

NON tamen omnino eadem significant hae voces: Essentia enim, 'primaria Rei attributa

denotat;' qualia in Ideis complicatis junctisque contineri solent, etiam ubi nullum est objectum. 'Existentiae notio semper est simplex;' quaeque necessario menti suggeritur ab omni sensatione; atque ab illa sui conscientia, quae omnem cogitationem comitatur. Eandem etiam suggerunt sensationes, quae natura duce, externas res tanquam veras depingere videntur: cum nemo sentiens dubitet an ipse sentiat, aut sit; atque num res corporeae verae sint paucos dubitare sinit ipsa naturae vis. Generales hae et abstractae essentiae, et existentiae notiones, sunt simplices; Essentiae singularis, aut minus generalis Idea saepe est complicata; Existentiae semper est simplicissima; includens solum confusam ad temporis partem aliquam, rationem; a qua omnis essentiae notio est sevocata. CAP I.

Quatuor existentiae Indicia.

Res existere cernuntur vel sensu interno, quo modo quisque se esse novit; vel sensu externo, qui naturali vi, alias quoque res esse satis cuique affirmat; vel Ratiocinatione ex effectis, causis aut adjunctis sensu quovis cognitis; vel denique testimonio.

Rerum essentiae quales.

Quamvis intimae rerum naturae sive essentiae nos lateant; varias tamen certa naturae lege, in nobis excitant ideas; quarum primarias quasdam, inter se necessario connexas, reique objectae semper convenientes, aut ipsa po-

PARS I. tius attributa his ideis repraesentata, rei essentiam appellamus. Horum attributorum, in ipsa re non aliud alio prius aut posterius; in nostra tamen cognitione saepe aliter se res habet; atque pro varia inquirendi via, varie. Unde unius ejusdemque rei plures possunt esse Definitiones, prout ex hoc aut illo attributo caetera eruuntur: quarum tamen aliae aliis longe commodiores.

Actus et Potentia. III. NULLA in re magis vocibus abutuntur scholastici, quam in doctrina de Actu et Potentia, quibus vocibus plurima confuse subjiciunt. Actus Physicus, qui est vis agendi, vel est primus vel secundus. Actus primus ipsa est agendi vis; Actus secundus, ipsa actio. Potentia Physica activa sive actuosa, est ipse actus primus: Potentia passiva, est posse pati; sive ea rei mutabilitas naturalis, unde naturae actuosae vi obnoxia est, ut per eam varie mutari possit.

'Actus metaphysicus est ipsa rei existen-'tia,' et nonnunquam 'qualitas quaevis ipsam 'perficiens,' praecipue agendi vires. Potentia huic oppositа, dicitur 'rei non existentis possibilitas;' aut rei existentis status naturae alicui actuosae ita obnoxius, ut alio atque alio modo mutari possit. Deus igitur Ens primum, aliorum omnium Creator et Rector, nullique mu-

tationi obnoxius, dicitur Actus purus: caetera autem omnia dicuntur, a primo, fuisse in potentia: cui quum supervenit Actus, facta fuerunt Entia realia, aut vera. In hoc ipso vero statu manet aliquid potentiale, quod vi Dei varie mutari possint aut destrui. His vocibus confusis non aliud subest, quam quod Ens primum sit aeternum sine initio, omnique perfectione absolutum et immutabile, nullique obnoxium; caeterorum omnium ideas formari potuisse antequam ipsa fuerant: quumque sint, tamen potentia Dei mutari posse. Perperam hinc dixeris, 'actum et potentiam' esse Entis principia. CAP. I.

IV. VOCIBUS omnino abutuntur qui sibi fingunt Ideam aliquam esse Ente magis generalem Imaginabile quod vocant, est vera notio, cui forte nullum est objectum. Quocunque autem sensu dixeris imaginabile aut aliquid, eodem sensu dicas Ens verum, sive de Ideis loquare, sive rebus subjectis. Neque medium est ullum inter 'Ens et merum nihil.' Quae recensentur, sunt 'Relationes, Possibilia, Impossibilia, 'Denominationes externae, Privationes, Negationes et Entia Rationis.' *Nulla Idea Ente generalior.*

RELATIONES sunt notiones quaedam, ex duarum rerum contemplatione ortae, quibus nullum est objectum diversum ab ipsis rebus comparatis, earumque affectionibus, et actioni- *Relationes.*

PARS I. bus; quae omnia perſpecta, ſuggerunt rationis aut habitudinis, quae inter res intercedit, notionem. Res comparatae dicuntur TERMINI, quorum alter eſt SUBJECTUM ſeu RELATUM, alter CORRELATUM. Comparandi cauſa, alterutrius actio forte aliqua, aut qualitas, aut affectio, cujus uterque participat, dicitur FUNDAMENTUM. Relationes ſunt verae Ideae, quarum objecta extra mentem ex variis rebus veriſſimis conflantur; non vero aliquid a fundamento et terminis diverſum.

Poſſibilia. POSSIBILIA ſunt 'termini, aut Ideae complicatae, quarum partes inter ſe conveniunt.' Ubi nullum eſt objectum, dicuntur pure poſſibiles. Verae ſunt Ideae, quibus nihil veri reſpondet.

Impoſſibilia. IMPOSSIBILIA ſunt 'termini complicati, 'quorum partes ſeorſim notant Ideas ita ſibi 'invicem contrarias, ut conjungi nequeant.' Verae ſunt voces, veras Ideas ſeparatim ſignificantes, et nihil amplius.

Denominationes externae. DENOMINATIONES EXTERNAE ſunt 'adjectivae voces paſſive ſignificantes, veram actionem aut qualitatem, in aliquo oblique et 'confuſe connotato, repraeſentantes;' in Latino ſermone tamen, non conjunctae cum ſubſtantivo nomine ipſius agentis, aut illius cui ineſt ea qualitas.

NEGATIONES et PRIVATIONES ſunt 'vo-

'ces, notantes loquentis sententiam, aut noti- CAP I.
'tiam, quod certa res non habeat qualitatem
'quandam veram.' Quae si huic rerum generi *Negationes,*
naturalis sit, vox eam abesse notans, dicitur *et Privatio-*
PRIVATIO; sin secus, NEGATIO. Neutrius *nes.*
ulla vera est actio, affectio, aut praedicatum.

ENTIA RATIONIS sunt vel Ideae quibus *Entia Rationis.*
'nullum est objectum;' quae ENTIA RATIONIS SUBJECTIVE dicuntur: vel 'termini com-
'plexi, quorum partes inter se pugnant;' quae sunt ENTIA RATIONIS OBJECTIVE. Haec omnia sunt vel verae Ideae, vel verae saltem voces: Objecta ipsis propria nulla sunt.

V. In celebri illa quaestione, an RADIX si- *Radix Possi-*
ve causa POSSIBILITATIS in rebus intrinse- *bilitatis.*
cus sita sit, an vero extrinsecus accedat; vel quaeritur 'Ubinam sit potentia quae cuivis I-
'deae Objectum efficere valeat conveniens?' Quae certe in solo Deo est reperienda: vel potius quaeritur, 'Quonam criterio novimus huic
'termino Objectum effici posse congruum, illi
'non posse?' Hoc criterium in ipsis terminis petendum; quorum si partes inter se constant, sunt possibiles; cum apud Deum sit omnis potentia: sin secus, sunt impossibiles; vel potius, termini nihil significant. Frustra vero rogares, num istiusmodi termino posset esse res subjecta; cum termini nihil significent nisi Idearum inter-

PARS I. ventu: hujuſmodi autem termino ex pluribus nominibus concreto nulla ſubeſt Idea.

Quae autem fieri poſſint, vel non fieri, vix noſtri eſt judicii certo ſtatuere; cum pro ingenii noſtri tenuitate, ſaepe nos lateat ea inter terminos magis complicatos repugnantia, quae haud illum lateret qui pleniorem haberet rerum notitiam. Ubi vero ſatis apparet repugnantia, recte pronunciamus terminum eſſe Impoſſibilem.

Praeter Entis Ideam omnes aliae relativae.

VI. DE Entis Idea hoc monemus, eam ſolam eſſe prorſus abſolutam: caeteraſque omnes, ſive ſubſtantiarum, ſive modorum aut attributorum qualiumcunque, aliquam ſui Objecti ad alia habitudinem aut relationem, vel diſtincte et clare, vel confuſe et obſcure, in ſe involvere; quod ſingulas percurrenti facile patebit.

CAPUT II.

DE AXIOMATIS METAPHYSICIS.

AXIOMATA METAPHYSICA dicuntur ‘ Propositiones generalissimae, per se perspicuae, atque immutabiles.’ Neque quidem omnis propositio per se perspicua est Axioma, nisi sit immutabilis; neque omnis immutabilis est per se perspicua. *Axioma quid.*

Haec Axiomata ideo dixerunt antiqui innata, quod hominibus naturale sit ea intelligere; quum eam rationis habeant vim, quae omnes fere ad earum notitiam perducet. Innata autem, recentiores quidam ea tantum dicunt, quae a primo animi ortu nota erant et observata. Hoc sensu non sunt Axiomata haec innata; quum illorum termini generalissimi serius omnino in mentibus oriantur, post plures demum Idearum singularium comparationes, qualitatibus eas a se invicem discriminantibus sepositis. Neque quia omnes hisce Axiomatis prompte assentiant, efficitur ea a primo fuisse cognita, aut menti a primo impressa. Assentiuntur enim omnes propositioni cuivis, etiam singulari, de re quavis sensili quae objicitur; ubi manifesta est *Quo sensu innata sunt.*

PARS I. inter Subjectum et praedicatum, connexio, vel repugnantia: Ideas autem singulares et sensiles, hi authores innatas esse nolunt.

Nullum principium omnium primum.

II. NULLUM est humanae cognitionis principium omnium primum. Plurima enim axiomata pariter per se innotescunt, ut etiam propositiones plurimae minus generales: atque in omni demonstratione aut syllogismorum serie, terminus quisque extremus semel reperiri debet in propositione aliqua per se evidenti, alioquin nulla erit rationis conclusio.

Veritatis criterium.

De veritatis criterio frustra laborarunt quidam; quum non alia reperiunda sit praeter ipsam rationis facultatem, aut menti congenitam intelligendi vim.

Veritates aeternae.

Effata per se evidentia, ut etiam veritates demonstratae, ideo dicuntur aeternae et immutabiles, quod quocunque demum tempore mens quaelibet ad eas considerandas se converterit, eum cernet inter subjecta et praedicata, vel nexum vel repugnantiam, quae in propositione enunciatur. Neque hujus nexus aut repugnantiae alia causa quaerenda, quam quae ipsas Ideas formavit: quum in ideis quibusdam, aliae ita necessario sua natura implicentur, ut sine iisdem distincte et plene intelligi nequeant. Unde neque potentia Dei mutabilis est istiusmodi propositionum veritas; quum intelligi aut cogitari

nequeat ſubjectum, quin et ſimul praedicatum includat. CAP II.

III. De his Axiomatis quemquam ſerio poſſe dubitare, non eſt credibile. Si quis de omnibus dubitaret, is certe ſemper haereret. Neque hoc effatum, 'ego cogito,' quamvis omnium propoſitionum Abſolutarum prima ſit, alii cuivis eruendae inſerviret, apud eum qui de Axiomatis dubitaret; ne quidem, ad hoc ipſum colligendum, quod ipſe ſit. Multo minus ad concluſiones Abſtractas valebit haec propoſitio abſoluta. Ex abſtractis enim ſolae oriuntur concluſiones Abſtractae, et ex Abſolutis Abſolutae. *Indubitabilia.*

Quantumvis autem de horum Axiomatum veritate communis ſit omnium conſenſio, ut etiam de veritatibus omnibus demonſtratis, apud eos qui demonſtrationes capiunt; minime ſomniandum eſt, omnes eam veritatem unicam in natura quadam communi contemplari, tanquam modum quendam ipſi inhaerentem. Ubi enim multi ideas habent prorſus ſimiles, licet non eaſdem, ſimiles etiam cernent inter eas nexus et cognationes: unde tantum efficitur omnes ſimili rationis vi eſſe inſtructos. *Non in Deo cernuntur.*

Nec minus errant qui tanti haec faciunt Axiomata, ut neceſſaria cenſeant, aut utiliſſima, in omni rerum cognitione. Singulares enim et mi- *Axiomata parum utilia.*

PARS I. nus generales propositiones, priores innotescunt, etiam citra Axiomatum opem; licet eorum subsidio, veritates antea cognitae aliis facilius exponantur.

Axiomata omnia per se innotescunt, ubi animus se ad ea contemplanda converterit. Neque ex Inductione nascitur ipsis fides; quae omnis ea ratione subnixa parum firma esset futura, quam tamen cernimus firmissimam.

Duo utiliora.

IV. INTER Axiomata metaphysica praecipue utilia sunt haec duo, omnino verissima, ubi de rebus subjectis loquimur, non de Ideis. ‘ Omne Ens existit, et, soli Enti vera qualitas, ‘ aut affectio, aut actio, est tribuenda.’ Horum ope, tollitur confusio Metaphysicae solennis; ubi quae Ideis aut vocibus sunt propria, rebus extra mentem adscribuntur. Huic malo praecideretur saepe occasio, si quis hoc sibi in Metaphysicis imperaret, ut ‘ nomini cuivis adjectivo ‘ suum adjungeret substantivum,’ quamvis Latini sermonis ratio hoc non exigat.

Ex his Axiomatis, hoc assequimur Corollarium: ‘ Omnes propositiones abstractas et af- ‘ firmantes, ubi de rebus, non Ideis agitur, esse ‘ hypotheticas;’ ubi intelligitur Existentia objecti, tanquam conditio antecedens, sine qua non sunt verae.

Frustra hic loci congeruntur Axiomata quae-

dam alia. ‘ Impossibile est idem simul esse et ‘ non esse : quodlibet est vel non est : totum est ‘ majus sua parte : quae conveniunt in uno ter- ‘ tio conveniunt inter se :’ et similia plura : quorum alia nullum praebent usum ; alia haud satis communia, ut omni rerum generi convenire possint ; quaedam tamen axiomata haud inutilia * deinceps tradenda.

CAP II.

Caetera parum utilia, aut parum communia.

* Vid. Cap. IV. 5. de Causis. Locum de Axiomatis eorumque utilitate, nuper persecutus est Wolfius in Ontologia, diligentia quae quibusdam obscura videbitur.

CAPUT III.

DE PROPRIETATIBUS ENTIS.

ATTRIBUTA ENTIS communissima sunt Ideae quaedam in ipsa Entis notione involutae et implicatae, quae cum ipso Ente reciprocantur, et de omnibus ejusdem inferioribus praedicari possunt.

Attributa Entis recensentur haec tria; UNITAS, VERITAS, BONITAS; quibus adjungunt quidam connexionem aliquam cum Spatio et tempore: sive UBI, et QUANDO.

Unitas, Identitas, Diversitas.

UNITAS vel Specifica est, vel Numerica. prior dicenda potius est Similitudo; posterior, Identitas. Unitas Numerica satis nota definitionem respuit. Neque alium praebet usum scholasticorum de Unitate doctrina, quam ut corrigat ipsorum de naturis universalibus errores. Unitatem dicunt proprietatem, 'qua Ens est 'indivisum in se, et divisum ab omni alio.' Quod nihil aliud sonat, quam quod nihil sit plura sui ipsius. Nulla autem de Identitate moveri potest quaestio nisi ubi duae occurunt Ideae aliqua ratione diversae; ubi saltem res quaedam diversis observata erat temporibus, aut in diversis locis. Temporis vero, et Spatii partes quaevis, ab omnibus aliis Spatii et Temporis

partibus sunt manifeste diversae, licet omnes sint simillimae. Si quidem dispares aut dissimiles sint rerum Ideae; res simul easdem excitantes planissime novimus esse diversas. Cap III.

De Identitate autem oriuntur quaestiones, ubi agitur vel de ipsa mente, vel de Ideis, vel de rebus corporeis. Mentem suam eandem manere, sibi conscius est quisque, repetentia illa, sive Perceptione Interna, certissima, ast ineffabili, qua novit suam mentem a mente quavis alia omnino diversam esse. Alteram vero mentem diversis temporibus observatam, esse eandem, argumentis tantum Probabilibus colligimus; quae tamen ad certitudinem proxime aliquando accedunt. Ubi diversis temporibus revocatur similis omnino Idea, Judicium, Sensatio, mentisve motus aut affectio quaelibet, ex ipsis temporibus diversis, discrimina quaedam haec repetita capiunt; ut vix eadem dici possint cum prioribus, quibus sunt simillima. vix tamen tanta est haec diversitas, quanta inter corpora, eodem tempore diversa occupantia loca; aut corporis ejusdem motus prorsus similes diversis temporibus repetitos. Rerum corporearum, licet simillimarum, vera apparebit diversitas, si in eodem tempore diversa loca possideant: sine quo indicio, haud argumentis certissimis constabit de corporum similium diversitate; *Mentium, Idearum.*

PARS I. Quae autem similia sunt corpora, aut dissimilia, Idearum ope quas excitant dijudicandum erit.

Individuationis Principium.

Hactenus de indiciis unde identitatem cernimus aut diversitatem. Si quaeratur de causa cur res sit una, aut de Individuationis principio in re ipsa: non aliud assignandum, quam ipsa rei natura existens. Quaecunque enim causa rem quamlibet fecerat aut creaverat, eam unam etiam fecerat, aut individuam, quo sensu volunt Metaphysici. hujus tamen Unitatis plura sunt genera.

Aut rerum corporearum.

Res corporea ideo saepe dicitur una eademque, quod omnes materiae partes easdem manere judicemus: quae Substantiae UNITAS dicitur. Corpora autem organica et arte facta quaedam; ubi non curant homines Materiae Identitatem, eadem dicuntur manere, ubi similis prorsus manet coagmentatio, aut structura artificiosa iisdem usibus idonea; licet indies mutetur materia, novis partibus in locum priorum succedentibus; quod omni corpori animato, iisque quae gignuntur e terra, contingere cernimus.

Veritas apud Logicos et Ethicos.

II. VERITAS, apud Logicos et Ethicos, aliquid utile, et cognitione dignum, sonat: apud Metaphysicos, non aliud, quam 'quod res 'quaeque talis sit, qualem Deus omniscius eam 'esse judicat; aut, quod vere sit id ipsum quod

' est.' Veritas Logica est ' propositionis ' convenientia cum rebus ipsis.' Ethica, ' cum mentis sententiis.' Cap III.

Veritas Metaphysica apud quosdam scriptores claros, idem sonat quod Naturae Constantia, Stabilitas, aut metaphorica quaedam Soliditas et Amplitudo: quo sensu, quod Infinitum, est etiam verissimum; Finita quaeque minus vera; eorum saltem Veritas arctis inclusa est limitibus, ultra quos nihil veri habent. Ex verae qualitatis cujusque notione, ad gradum ejusdem altissimum, generali quadam et obscura notione attingendum, facile mens assurgit; atque in proclive est credere, aliquam esse naturam ea perfectione summa et absoluta praeditam. Quod ad durationem attinet et extensionem, vix ac ne vix quidem se cohibere potest mens, quin sine ratiocinatione credat aliquid esse et immensum et aeternum. *Veritas Metaphysica.*

III. Hoc solum sensu dici possunt omnia Bona, quod Deum omnia consilio optimo constituisse credamus, in fines praestantissimos, quibus omnia aptissime inserviant: aut quod nulli rei desint sua attributa essentialia, quae metaphysicis Perfectiones dicuntur: quod cur Bonitas dicenda sit, aut quid afferat ad rerum cognitionem, nemo facile dixerit. Physicam habere Bonitatem dicuntur ea, ' quae naturam quam- *Bonitas sive Perfectio.* *Perfectio Physica.*

PARS I. ‘ vis percipientem beatam faciunt et conser-
‘ vant; eique sine detrimento sunt grata.’ Res item viventes et sensu praeditae, ratione sui dicuntur Perfectae, cum eas habent affectiones et vires, queis se ipsae beatas facere aut servare possint. Istiusmodi rerum genera alia aliis perfectiora, quo plures habent sensus viresque sublimiores voluptates percipientes. quarum ubi nulla alicui deest, quae in hoc rerum genere reperiri solent; dicitur Perfectionem partium possidere: quae quo majores sunt, eo graduum Perfectione praestat. Aliorum vero habita ratione, censentur Res vita, sensu, et rationis viribus praeditae MORALITER BONAE ‘ ideo praecipue quod eas habeant vires, et eam simul voluntatem constantem, aut Indolem, quibus et possint, et velint aliorum felicitati inservire.’ Omnes enim eas sibi appetunt vires; eam indolem in alio laudant; eam sensu interno experiretur quisque, sibi sua facta, consilia et voluntatis recolenti, fore laetissimam*.

Bonitas Moralis.

Quum autem plurima sint rerum viventium genera, diversis praedita sensibus, qui ex rebus longe diversis voluptatem capiunt; non eaedem vires in omni Rerum genere Perfectiones censendae: quae uni generi utiles sunt et jucundae; alteri inutiles forent et pestiferae: Quaeque rei

* Vid. Partis II. C. I. 5. de recti et decori sensu.

uni, summam quam capere possit, beatitudinem efficerent, eas alterum genus admittere non potest; aut, si admitteret, vilissimam ei voluptatem ministrarent. hinc orta est Perfectionum divisio insignis, quod 'quaedam naturam quamcunque iis ornatam, beatam efficerent, nullamque 'imperfectionem includerent;' aliae vero, 'naturis tantum humilioribus prodesse possint, 'imperfectionem involventes, eique medelam 'afferentes aut levamen.' Hae dicuntur Perfectiones respectivae, aut, Secundum Quid; illae, vero, dicuntur purae et absolutae. Cap III. *Perfectiones absolutae, et secundum quid.*

IV. Inter Entis attributa communissima, viris quibusdam doctissimis annumerantur 'nexus quidam cum Spatio et Tempore;' quae veras res esse contendunt, si modo ulla nostris Ideis sit fides. vera videntur habere attributa: utrique sua propria est extensio, seu quantitas, in infinitum porrecta: utrique suae sunt partes immutabiles; quae, licet Res a se diversas sibi coexistere seque penetrare sinant, nullis tamen ejusdem secum naturae partibus sunt penetrabiles. Mutua inter Spatium omne et Tempus intercedit habitudo aut connexio: quum tempus quodvis idem sit in omni Spatio; et Spatium quodvis idem manere in omni Tempore videatur: cum utriusque parte aliqua connectuntur *Ubi, et Quando, an de omnibus praedicari possint?*

Pars I. Res fere omnes: eorum ope cernitur Rerum ſimillimarum diverſitas veriſſima, cum partes Utrumque habeat omnino diverſas: ſine Utroque intelligi nequit Motus, ejuſve Velocitas: Diuturnitas autem praecipuum dat voluptati omni, aut dolori, ad vitam, vel beatam, vel miſeram, momentum: ſine utroque intelligi nequit mundus corporeus, aut ulla corporis affectio. Sine Tempore eſſe nequeunt mentis humanae affectiones ullae, aut actiones; quae tamen neutiquam cum Spatio videntur connexae. Neutrius pars aliqua ſine reliquis eſſe poteſt; vel interire reliquis manentibus. An tamen ſint Res per ſe a Deo affectae; quo mundum corporeum et res ſucceſſivas efficere poſſit; an Dei infiniti Modi infiniti, haud facile eſt certo aliquid ſtatuere. Prior tamen ſententiae, utcunque ita obſcura ut mentis aciem fugiat, vero ſimilior videtur; quia utrunque ex partibus conſtat vere diverſis. In Tempore durare videntur omnia nobis nota, omneſque rerum affectiones: Temporis notio quaedam, omnem comitatur perceptionem, aut affectionem, cujus ipſa mens eſt conſcia. In Spatio, exiſtere videntur ſola corpora, eorumque affectiones; non vero affectiones illae quae ſpiritibus videntur propriae: unde et facilius animo fingimus, nullum fuiſſe aliquando Spatium extenſum, antequam Deus mundum effecerat.

corporeum; Durationem vero sive Tempus, vel initium habuisse, vel finem habiturum, vix, ac ne vix quidem, fingere possumus. Quam autem connexionem cum alterutra habeat Natura Divina, plane nescimus.* Cap III.

Sententia priori diversa.

Philosophi quidam antiqui et Spatium et Tempus credidisse videntur notiones quasdam nobis prorsus necessarias, quibus tamen nihil externum responderet, magis quam Numerorum ideis. Spatium voluerunt esse magnitudinis corporeae ideam, aliis omnibus corporum affectionibus detractis; Tempus item, Continuationis sive successionis, quam in animi motibus, aut in cogitationum serie observavimus, ideam similiter abstractam. Numeris quinetiam, magnitudinem quandam aut quantitatem, partesque et relationes, pariter ac Spatio et Tempori, ascribi; quum tamen fateantur omnes, nullum esse extra mentem Numerum a rebus numeratis diversum. Hac tamen ratione neutiquam rem expediemus: nemo necessario numerum sibi fingit ultra res quasque numeratas

* Hac de quaestione consulantur, Lockius in tentamine de intellectu humano, Henricus Morus in Encheirid. Metaph. Cudworthius in Systemate intellectuali; S. Clericus, in Epistolis ad Leibnitium, viri omnes clarissimi, doctissimi, aliique scriptores satis noti.

PARS I. porrectum, imo cunctis rebus numerandis amotis superstitem; nemo numerum veris rerum externarum qualitatibus per se implicatum. Neque rerum situs, motusve, aut ipsam cogitationum successionem, aut denique rerum aliarum cum Tempore et Spatio Coexistentiam, quae dicitur, intelligere potest quisquam, nisi aliquid veri extra mentem his ideis respondeat.

Quantumvis autem haec duo res verae esse credantur, nulla videtur causa cur magis unius rei credantur attributa quam alterius cujusque quae simul extenditur et durat. Neque ideo recte colligimus utrumque increatum esse et aeternum, quod neutrum cogitando mens amovere valeat: quum non magis a corporea natura colores amovere possunt qui visu gaudent; quibus tamen ideis nihil externum in ipsis rebus simile est. Magnum autem est discrimen inter necessariam quandam mentis impulsionem ad quaedam sibi repraesentanda, et certam rationis conclusionem quod haec vere sint. Nullus quidem est in Philosophia locus ubi magis appareat ingenii humani imbecillitas, in iis comprehendendis quorum continuus fere est usus, quaeque semper in omnium sermone versantur, quam in hoc ipso loco de Spatio et Tempore.

Quando permanens et successivum.

Inani voce, sine ullo scientiae augmento, sonare videntur scholastici quum τὸ Quando divi-

dunt in Permanens seu Simultaneum et Succes- Cap III.
sivum; illud soli Deo ascribentes; ut etiam, quum τὸ Ubi dividunt in Circumscriptivum, quod corporibus convenit; Definitivum, quod spiritibus creatis; et Repletivum, quod soli Deo, sine ulla extensione, omnia loca per essentiam replenti, adscribunt: quae intelligentiae nostrae vim et notionem fugere videntur.

Qui autem viri docti fidenter contendunt axiomatis in philosophia necessarii loco habendum, ‘ Quod nullibi est non est,’ ut etiam, ‘ nihil agere potest ubi non est per essentiam;’ videant ipsi, an τὸ ‘ alicubi esse,’ idem sonet quod vel ‘ per omne spatium diffundi,’ quod ‘ soli infinito convenit,’ vel ‘ per spatii partem ‘ diffundi,’ quod solis figuratis et extensis conveniet; atque an non utrumque rem exigat ex partibus, utcunque connexis, conflatam: deinde, numnam horum alterutrum mentis qualitatibus, aut actionibus, judiciis, ratiocinationibus, amori, odio, desideriis, gaudiis, moeroribus, conveniat. Videant etiam, numnam verborum involucris decipiantur; quod per adverbia Ubi, Usquam, Quando, nominum Temporis, et Spatii extensi, usum vitare satis habeant.

CAPUT IV.

De Entis Divisionibus Praecipuis.

Entis Dependentia, aut independentia; haec, perfectio summa.

Entis prima divisio est in DEPENDENS, sive factum; et INDEPENDENS, quod a nullo factum aut creatum erat. Independentia, perfectionem arguere videtur, Absoluta, absolutam: Respectiva, respectivam. Immo Independentia absoluta et plena perfectionum infinitatem arguere videtur: cum intelligi nequeat, Rem omnino primam, cujus natura nullius arbitratu limitata aut circumscripta fuerat, vel unum quemvis prae alio finitum perfectionum modum possidere; vel ad unius generis perfectiones restringi, ne alias etiam possideat. Summam ergo perfectionem habet, quod omnino primum est, unde et alia omnia orta.

Haud recte videntur viri quidam docti suam de Independentia sententiam exposuisse, quasi ulla naturae primae perfectio aut attributum, ipsi naturae causa fuerat aut ratio cur exstiterit; cum illa omnem essendi, ut vocant, et causam et rationem respuat. Neque in natura quam nondum repraesentavimus existentem, intelligi potest attributum quodvis, aut interna quaevis Necessitas, hoc efficiens aut exigens ut ipsa res existat.

Concludunt igitur Metaphyſici; 'eam omnem NATURAM eſſe DEPENDENTEM, cui neceſſarius eſt omnino modus aliquis, ex certo modorum genere, ſi modo omnium modorum iſtius generis pariter ſit capax.' Si enim fingeretur eſſe independens; unum aliquem, ex hypotheſi, modum habuerat, ante ullam cauſae cujuſcunque actionem aut electionem: hic igitur unicus modus cum rei iſtius natura aut eſſentia, prae reliquis ejus generis modis, magis erat connexus: aliorum igitur ejuſdem generis modorum non pariter capax eſſet, nec eos quoſvis parirer admitteret. Corpus autem omne aliquem locum, aliquam figuram, ſtatumque item vel motum neceſſario habet; neque ſine hujuſmodi affectionum aliqua eſſe poteſt: ad omnia tamen loca eſt indifferens; omnes figuras, et motum omnem vel quietem, pariter recipit: res igitur eſt dependens et effecta. CAP. IV. *Dependentiae indicium.*

II. PRIORI affinis eſt alia ENTIS diviſio in NECESSARIUM et CONTINGENS, ſive potius VOLUNTARIUM. NECESSARIUM eſt 'quod 'non a voluntate pendet;' eſtque terminus voluntario aut precario oppoſitus. *Ens neceſſarium et contingens.*

Neceſſitas alia eſt Interna, quae et Antecedens dicitur, in ipſa rei natura ſita; qualis inter terminos abſtractae propoſitionis ſive evidentis, ſive demonſtratae, reperitur connexionis Neceſ- *Neceſſitas interna et externa.*

PARS I. tas; quae absoluta etiam dicitur, in omni loco et tempore eadem manens: alia est Externa Necessitas, Subsequens, sive Hypothetica, quae rem aliam prius positam, aut hypothesin, necessario consequitur. PERCEPTIO dicitur NECESSARIA, 'quae nobis vel invitis obvenit;' VOLUNTARIA, contra, 'quam mutare, praepedire, aut sistere possumus. JUDICIUM est 'NECESSARIUM; cum ea est objecti natura, 'quae a nulla causa ita mutari possit, ut judicium non sit verum:' aut, cum ea 'cernitur 'terminorum connexio, aut repugnantia in 'propositione declarata, quae compertum faciat, propositionem semper fore veram.' Haec propositionum abstractarum necessitas, in omni loco et tempore eadem manet: atque argumenta quibus ostenditur, per metaphoram dicuntur causae; Causae scilicet cognoscendi. ESSENDI NECESSITAS, unde Entia dicuntur necessaria, notat Existentiam a voluntate non pendentem: quae si ab humana voluntate non pendeant, respectu Hominum dicuntur haec Entia Necessaria. Si a nulla omnino voluntate pendeat Existentia, dicitur NECESSITAS ABSOLUTA; quum scilicet, res illa intelligitur ab aeterno per se fuisse, atque adeo stabilis et perfecta, ut neque sua sponte intereat, neque ulla aliena vi perire possit. Eadem etiam dicitur Necessitas

intrinsecus; distincta a necessitate extrinsecus proveniente, et ex hypothesi; quum res ideo tantum sunt necessariae, quod pendeant ab immutabili Dei voluntate, vel sequantur necessario ex aliis rebus prius positis. Ex rei autem cujusvis necessitate absoluta colligi tantum potest, eam esse aeternam per se: vix tamen inde erui posse videntur alia ejus attributa, aut perfectiones; nisi Necessitatem Judicii confunderet quisquam cum Necessitate ipsius Rei. Neque ullum Rei attributum ipsum subjectum antecedere, aut ei esse rationem essendi, dicendum est. CAP. IV.

III. Entia dividuntur in SIMPLICIA et MULTIPLICIA. Simpliciora sunt Animi sive Spiritus; de quibus alias: eorumque is simplicissimus qui non modo partium omnium expers est, verum omnes suas virtutes cum natura ita necessario connexas habet, ut ei nihil adventitium obtingere possit, nihil novi obvenire. Multiplicia vel sunt Composita, ubi partes naturali quodam nexu aut unione conjunguntur, qualia sunt corpora animata et vegetantia. alia pure multiplicia, ut acervus: aut moles corporea nuda cohaerendi vi praedita; quae hac sola ab Ente per aggregationem distinguitur; cui tamen non deest sua unitas metaphysica. *Ens simplex et multiplex.*

IV. ALIA est ENTIS Divisio; in FINITUM,

PARS I. et INFINITUM. Finitum ex ipso nomine patet. Infinitum est, 'quod omni finito majus;' aut, 'quod omnem ad finita respuit habitudinem finitam.' Finita apparent omnia quae sensu percipiuntur. Infinitatis notionem acquirimus, non solum ex eo, quod in certis rebus, Numeris, nempe, Magnitudinibus, et Tempore, mens semper progredi possit; videatque in addendis novis partibus, in Idea augenda, aut amplificanda, ut etiam in quantitate quavis dividenda, ubi ad partes prorsus minimas perveniri nequit, mentis progressum impediri non posse; quae Infinitas, quibusdam potentialis dicitur: verum praecipue, quod in spatio contemplando, cernat mens, nullibi fines intelligi posse, ultra quos non porrigatur; quodque certissimum sit aliquid semper fuisse sine initio; et durationem praeteritam fuisse infinitam. Hanc Infinitatis notionem, ad longe alias res transferimus; ad Potentiam, nempe, Sapientiam, et Bonitatem; cum tanta haec esse volumus, quanta omnino esse possunt.

Finitum et Infinitum.

De Infinitis, quaestiones difficiles.

De INFINITIS, plurima acriter agitantur. Haec videntur verosimilia: 'PLURES ejusdem 'generis Res infinitas undequaque, vix esse 'posse. INFINITUM, infinito, qua ratione est 'infinitum, magis esse non posse. INFINITA, 'prout infinita sunt, multiplicari non posse;

' nec, ad partes finitas, ullam habere posse ra- CAP. IV.
' tionem finitam; quamvis res una ratione in-
' finitae, alia finitae, multiplicari et dividi pos-
' sint, si modo ullae sint Res istiusmodi.' In hisce quaestionibus, quae mentis nostrae vires omnino superant, si quis morari velit, eum tantum fructum capiet, quod suae tenuitatis magis sibi conscio ingenii arrogantia omnis retundetur.

V. ALIA ENTIS Divisio est, in CAUSAM et CAUSATUM. Idea Potentiae, Vis, Efficaciae, Actionis, Causalitatis, est simplex; quae oritur cum cernimus, ex rerum quarundam vicinia, earumve motu, aut in alias res impulsu, novos in nobis sensus, et in rebus istis aliis motus novos, aut formae mutationes, continuo sequi. Immo, nostri propositi conscii experimur, conatu nostro Ideas in mente varie mutari, et in corporis nostri membris motus excitari. In hisce autem eventibus, non solum cernimus mutationem expetitam sequi; verum ipsam percipimus animae nostrae aliqualem Energiam, sive efficaciam. Actionis igitur aut Efficientiae notio, simplicioribus plane annumeranda, notat aliquid longe diversum, ab eo quod res aliae earumque mutationes alias subsequantur; aut quod haec illam tempore antecesserat, aut antecedere solita sit: quantumvis nos saepius

Causa et causatum.

PARS I.

non aliud habeamus Efficientiae indicium. Cognitis deinde corporum affectionibus iis quae sensus feriunt, duritie, nempe, inertiae vi, gravitate, mobilitate, et figura; ex ipsa harum qualitatum vi et natura colligere possumus, quasnam mutationes, in aliis rebus, aut in se, corpora, quibus insitae sunt hae qualitates, motu suo aut conflictu efficere possint. Quum vero causarum naturae nobis parum sint perspectae, exigua etiam est efficientiae notitia, et saepius rerum usu et experientia, quam certis ratiocinationibus intelligimus, quales effectus ex datis quibuscunque causis sint sperandi, aut ex quibus causis dati effectus orti sint. Tanta quidem hac de re hominum est ignorantia, quod quamvis vere nos aliquid in cogitationibus nostris immutandis, atque in desideriis et appetitionibus, agere conscii simus; incerta tamen est omnis alia hominum efficacia, vel in ipsis corporibus suis movendis et regendis; de quo alias*.

Corporum vires.

Quod ad eas quae aliis corporibus tribuuntur vires aut attractus, ex quibus oriri videntur Gravitas, partiumque Cohaesio, Elasticitas, aliaque ejusmodi, an eae ipsis corporibus necessario per se insint, aut cum materiae inertia cohaerere possint; an contra,

* Vid. Partis II. c. IV. 1.

* continua naturae longe disparis et incorporeae vi, rato quodam ordine, secundum certas leges efficiantur; in eo disputant viri doctissimi: quo modo, etiam de motus inchoati continuatione, ejusque post corporum conflictus communicatione. Quae praecipue ad vim quandam et consilium naturae a corpore longe diversae, confugiendum esse docent argumenta, in eo fundantur; quod aliae atque aliae innumerae naturae leges longissime diversae constitui potuisse videantur, atque sine ulla repugnantia intelligi, pariter ac illae quae cum summa omnium salute et utilitate obtineri videmus. CAP. IV.

Causae Logicae, morales, &c.

De Causis Logicis, quae cognoscendi dicuntur, quales sunt praemissae conclusionum; aut Metaphysicis, quae ab effectis non vere distinguuntur, qualia sunt attributa facilius cognita, unde alia oriri videntur, nihil hic dicendum. Causae Morales vocantur, quae pro suis voluntatibus, aut animi affectionibus, ea egerint aut omiserint, unde boni aliquid aut mali, vel sponte et sua natura, vel aliarum causarum qualiumcunque quas incitaverint, aut cohibere neglexerint, interventu nasciturum, provideri licuerat. Negationibus igitur et Priva-

* Hac de re consulatur Malebrancius, et Newtonici quidam.

PARS I. tionibus ſuae non deſunt cauſae morales magis quam rebus veris.

Cauſae Materiales et Formales, impropriae.

Quae dicuntur CAUSAE MATERIALES, FORMALES, et FINALES, hoc nomen per metaphoram ſortiuntur; ſola EFFICIENS proprie dicitur CAUSA. Materia nihil agit; licet ex ea, aut in ea Cauſa vera aliquid efficiat. Forma non efficit, verum effecta eſt.

Cauſae Finales.

FINIS eſt ‘ res quaedam grata et expetita, ‘ cujus conſequendae ſpe incitatur Agens ad a- ‘ gendum;’ voluptas forte, aut ea quae Voluptatem praebent. Voluptas non per ſe quicquam agit; ejus tamen ſpes et appetitio hominem movet, ut velit ea agere, quae voluptati conſequendae videntur idonea.

Qui igitur propter Finem agit, prius illi notus erat Finis, et deſideratus: inſita illi erat φιλωτία, ſive ſuae felicitatis appetitio; aut, benigna quaedam animi erga alios affectio. Immo qui finem ſui cauſa expetit, illi res expetita ſenſu quodam, omnem ratiocinationem praecedente, grata erat conſtituta; non enim de Finibus ultimis, aſt tantum de ſubſidiis, aut Mediis quae dicuntur, locus eſt ratiociniis. Si quis autem alterius gratia rem expetat, in eo etiam neceſſario praeceſſerat affectus aliquis benevolus erga illum cujus gratia rem cupit. FINIS ULTIMUS eſt ‘ quicquid propter ſe eſt expeten-

'dum:' Unde, cuivis homini sunt plures Fines ultimi; inter quos quidem fieri potest contentio, aut comparatio, ut sciri possit, quisnam majus habeat ad vitam beatam momentum. In ea contentione, exiguus est ratiociniis locus: cum quaestio sensu potius dirimenda sit, vel externo, vel interno, qui doceat, quaenam maximam praebent voluptatem: vel, rerum usu, qui monstret quaenam sint voluptates stabiles magis et diuturnae.

De efficientibus axiomata.

De CAUSIS EFFICIENTIBUS haec traduntur Axiomata, vera omnino, aut vero simillima. '1. Omnis causa est Res vera sive existens. '2. Omnis causa suo effectu prior est, si non 'Tempore, saltem Natura.' id est, ut illa existat, non exigitur rei effectae existentia; haec autem existere nequit, si non existat causa. Res enim vi effectrici praedita, non ab effectu suo pendet; licet Causae denominationem ab effectu sortiatur. '3. Nulla res sui est Causa. '4. Neque plures res sibi mutuo sunt Causae:' sive, 'in causis non est circulus.' '5 Ubi pri-'mum agit Causa, sine ullo temporis interval-'lo, verus ejus effectus existit;' licet non totum illud eventuum systema, quod longa forte actionum serie efficere statuerat. '6. Nulla est 'in re facta vera praestantia seu perfectio, quam 'non possidebat ipsa Causa;' si non simili mo-

PARS I. do, praestantiore tamen, aut saltem aequali.

7. 'Nihil quicquam aget Causa quaevis, quae 'neque per suam indolem, et naturam, nec 'praesentem dispositionem in datis quibusvis 'adjunctis, ad hoc prae alio efficiendum, ad 'nunc agendum potius quam cessandum, de- 'terminata est, sed utrique parti indifferens 'manet.' Haec, assensum nostrum rapere videntur, per se, sine ulla ratiocinatione.

De effectibus.

Ex his colligunt Metaphysici. 1. 'Rei fac- 'tae aut creatae durationem continuam, aeque 'ac primam existentiam, causae effectricis vir- 'tuti acceptam esse referendam; sive exigatur 'continua causae actio; sive tanta rei creatae 'tributa sit a primo naturae stabilitas, aut per- 'fectio, ut pro tempore statuto durare possit. '2 Nullus effectus, saltem nullus qui ab hu- 'mana vi pendet, diutius manet quam donec 'causa operatur. Non mirum hoc videbitur ei, qui hominum efficaciam perspexerit; quae omnis, solis cogitationibus et affectionibus suis varie mutandis, et motibus in corpore suo inchoandis aut dirigendis, impenditur; qui autem in corpore motus excitatur, saepe sine ulla vi nostra continuatur: quaeque membrorum nostrorum ope, contiguis imprimitur corporibus vis, ea nobis invitis, sine nostra efficacia, durare videtur.

CAP. IV.

'Causarum efficientium seriem infinitam 'esse non posse, sine Causa prima et indepen- 'dente,' quae ostendunt argumenta, sunt vero similliima: quod, scilicet, quisque in ea serie Terminus sit dependens et effectus; tota ergo series effecta est. Cum tamen nihil sit extra seriem, a qua tota series pendeat aut efficiatur: quodque, de quaque seriei parte verum sit, a causae alicujus efficacia proveniisse quod sit, potius quam non sit: de tota igitur serie hoc verum erit, ejusdem causam aliquam externam fuisse. His addi potest, quemque in ea serie Terminum, dempto ultimo, esse et causam et causatum; et pro quoque termino, esse Effectionem unam, et rem Effectam; addito autem termino ultimo, res effectas fore plures quam fuerant actiones efficientes: quod est absurdum. Quum tamen argumenta horum quibusdam paria et simillima, illud nempe de toto infinito verum esse colligentia, quod de quaque parte est verum, ad evertendam Spatii et Temporis infinitatem adduci possint; hisce solis niti argumentis, in quaestione illa gravissima, an sit DEUS, neque tutum videtur, neque necessarium; quum tantae potentiae et solertiae, per universum hunc mundum, tot ubique reperiantur vestigia, quae ducant ad Naturam quandam longe praestantissimam, sapientissimum et potentissimum,

Nulla Causarum series infinita.

PARS I. mundi conditorem. Hanc autem naturam praestantissimam, a priore causa fuisse ortam, nulla potest esse suspicio; multo minus istiusmodi Rerum fuisse seriem infinitam; cum quaeque in ea serie causa, hujus mundi conditori, virtute saltem par fuisse credenda esset. qui igitur mundum factum fuisse credens, ad istiusmodi causarum seriem, ne unicum Deum aeternum agnoscat, confugerit, cum Res tanta virtute pollentes, etiam manentibus eorum operibus, olim interiisse haud credibile sit; nae, ille sibi Deos innumeros, in Dei unius locum subrogabit.

Causae rationales, necessariae, et contingentes.

VI. CAUSARUM etiam celebris est divisio, in RATIONALES, NECESSARIAS, et CONTINGENTES. Contingentia vero, et Casus et Fortuna, non veram naturam efficacem denotant: adhibentur enim haec nomina, cum effectus ita vel a causis naturalibus oriuntur, ut eos providere nequeamus; vel a Causis liberis, ubi nullum nobis apparet incitamentum, quod causam ad alterutram partem certo permoveret; neque indicium quodvis, unde spectator electionem praesagire possit. Contingentia igitur omnia, vel a Causis necessariis, vel liberis efficiuntur. Causae porro necessariae, quae sine consilio aut voluntate agere videntur, Instrumenta potius sunt putanda, quae funguntur, potius quam faciunt; cumque agere aut impellere videntur,

ipsae etiam aguntur, et impelluntur. Res igitur consulto agentes solae, veram habere in se vim, aut aliquid vere efficere videntur. CAP. IV.

Libertas quid?

De Causarum consulto operantium LIBERTATE, ardua est quaestio: an scilicet his competat 'Vis quaedam sui flectendi et convertendi, qua ad hoc vel contrarium volendum, se pariter movere possint:' quae CONTRARIETATIS LIBERTAS dicitur: ut si quis dicat, se posse vel quod sibi jucundum videtur, vel quod sibi videtur molestum et nociturum, quia nociturum est appetere, et consectari; vel 'ea saltem vis, qua ad agendum aut non agendum, volendum vel non volendum, semet inflectat;' quae, CONTRADICTIONIS est LIBERTAS. Stoicis placuit, Desideria nostra et Aversationes excitari ab iis Boni aut Mali speciebus quae menti occurrunt, una cum ipsius mentis indole et affectionibus; idque secundum stabilem quandam naturae nostrae legem: Ipsam deinde mentis Indolem, a naturae prima constitutione, institutione deinde, et moribus conformari. Judicia denique et opiniones, secundum oblata in rebus ipsis boni aut mali indicia, pro ea quae tunc temporis menti inest sagacitate, cautione aut diligentia, semper formari: volitiones etiam et actiones, ex animi affectibus, motibusque puris aut perturbatis, semper proveni-

Stoicorum ratio.

PARS I. re: Haec autem omnia actionum Antecedentia necessaria, ab ipso Deo constituta fuisse et praevisa. CAUSAS igitur eas dicunt LIBERAS, 'quae agere possunt quod volunt, et abstinere 'ab iis quae nolunt; utcunque demum ad vo- 'lendum aut nolendum impulsae erant.' vim enim illam sui inflectendi, quam quidam, neque ab agentis indole, bonive aut mali specie, neque ab agentis judicio, dirigi fingunt, absurdam statuunt et inutilem; cui nullus recte relinquitur locus, nisi ubi invitamenta occurrunt in utramque partem paria: quod rarissime evenit. Quumque ita se res habet, nullam virtutis aut vitii speciem haberet in utramvis partem ea sui conversio. Atque si quis hac vi utens, contra ea quae sibi videntur praeponderantia invitamenta egerit, actio stolida fuerit si non improba. De hac tota quaestione, optime quisque judicabit, qui semet excusserit, ut percipiat; an non, in omni agendi proposito deliberato, (nam ubi motu animi turbido, improvidi abripimur, nos hoc sensu liberos esse, pauci contendunt) speciem quandam boni adipiscendi, aut mali repellendi respiciat, a qua ad volendum mens movebatur: in rebus item prorsus paribus, an non ideo unam prae aliis eligat, quod haec primo occurrerat; aut, quia fictam quandam et imaginariam boni speciem, huic parti quam amplectitur, ad-

junxerit. Urgent in hac re Stoici, μηδὲν ἀναγκαίως oriri: si autem quicquam nunc efficeretur a causa quae indifferens esset, et huic aut illi parti aliqua, neque ad alteram, vel per suam indolem et naturam, vel, adjuncta quibuscum comitata ponitur, inflecteretur, huic mentis conversioni aut proposito nulla esset causa. CAP. IV.

Regerunt tamen alii, eam esse causarum rationalium naturam, ut se ad hanc aut illam partem flectere valeant; ipsasque esse sui flectendi aut vertendi causas; ipsisque hoc a natura datum. Largiuntur, eas sua judicia aliqua fere semper sequi. Duas tamen esse species praecipuas, quae voluntatem movent, honesti nempe officiique, aut jucundi utilisque; ad harum autem utramvis penes ipsos esse se flectere et convertere.*

VII. ENTIA denique dividuntur, in SUBSTANTIAS, et MODOS, sive ACCIDENTIA. neque sine causa. Substantiae prima notio, eaque fere simplex, cuique subnascitur ex eo quod sui manentis quisque conscius sit, mutatis subinde cogitationibus, sensationibus et affectibus quibuscunque; neque se alium quam prius fuerat, suspicari possit; licet mutentur hae mentis affec- *Entia dividuntur in Substantias, et Accidentia.*

* Vid. Part. II. c. II. 3. et part. III. c. III. 3. legatur Lockii liber supra laudati Cap. de Potentia; aliique scriptores passim occurrentes.

PARS I. tiones. Visu item et tactu percipimus corpora, manente eorum quantitate sive extensione, mole, gravitate, soliditate, novos induere colores, novas figuras, et motum quiete mutare. Unde, 'Rem per se manentem, licet mutentur affectiones,' SUBSTANTIAM dicimus: 'Affectiones autem mutabiles, ACCIDENTIA.'

Qui modi verissimi.

MODI PRAECIPUI, substantiis suis vere aliquid adjicientes, videntur movendi vires, MOTUS, et FIGURAE, in rebus corporeis; et, OPERATIONES, aut PASSIONES, PERCIPIENDI, INTELLIGENDI et VOLENDI, in mentibus nostris.†

Substantiae corporeae et cogitantes.

SUBSTANTIAE sunt, vel, EXTENSAE; vel, COGITANTES: Utriusque plura forte sunt genera a primo sibi invicem disparia. Si quid veri sit in Spatio, ab omni corpore diversum est: immo inter ipsa corpora, fuere forte a primo discrimina quaedam insignia, quae nos latent. Rerum item cogitantium genera, a se invicem longissime diversa, forte sunt innumerabilia, quorum alia longe aliis praedita sunt sensibus et viribus, vitaeque degendae rationibus prorsus contrariis apta; a conchyliorum immobilium animabus vilissimis, ne de stirpibus dicamus, ad

† Vid. S. Clerici epistolas contra Dodwellum, ejusque defensores, de Re sentiente a corpore diversa.

ſummos angelorum ordines, ipſumque Deum. Atque licet communi ſpiritus aut animae nomine haec omnia vocentur, haud tamen temere judicandum eorum omnium ſimilem eſſe naturam, aut gradu tantum a ſe invicem differentem. CAP. IV.

In corpore et magnitudine, rebuſque extenſis verſatur Phyſica et Mathematica, in Spiritibus Pneumatologia.

CAP. V.

DE PRAEDICAMENTIS, ENTISQUE AFFECTIONIBUS GENERALIBUS.

I. GENERALES Entium Affectiones praecipuas attingemus, percurrendo Decem Categorias, quas primus inveniſſe dicitur Archytas, comprobavit certe Ariſtoteles; qualiſcunque demum ſit ea rerum diſtributio. Categoriae ſunt decem, Subſtantia, Quantitas, Qualitas, Relatio, Actio, Paſſio, Ubi, Quando, Situs, et Habitus.

Subſtantia. Subſtantia eſt 'res per ſe ſubſiſtens;' quaeque alteri rei haud inhaeret, quo modo ſolent modi ſeu Accidentia; quae ipſis ſubſtantiis longe notiora ſunt. Incognita enim eſt ſubſtantiarum natura, niſi quod obſcuram quandam rei Qualitatibus ſubſtratae ideam, ex nobiſmet ipſis petamus*. Quae alia apud ſcholaſticos de ſubſtantiis dicuntur, ea parum utilia. Hae vocabulorum technicorum ſunt definitiones:

Subſiſtentia, eſt 'ſubſtantiae completio:' qua carent rerum naturalium partes a reliquis

* Vid. Lockii tentamen ſupra laudatum de Ideis Subſtantiarum.

divulsae. Subsistens dicitur Suppositum, aut Hypostasis. Persona est 'Suppositum ratione praeditum.' CAP. V.

II. QUANTITAS nomen est ambiguum; neque varia quantitatum genera definiri possunt, quia simplicibus fere ideis repraesentantur. Haec genera simplicia, Magnitudo, quae corpori aut spatio propria, eaque triplex, Linearis, Superficiaria et Solida: quarum omnium et vera est natura, et distincta notitia; licet sine hac ultima nunquam seorsim sint duae priores. *Quantitatis genera.* *Magnitudo triplex.*

Quantitatis genus alterum est Tempus, cujus spatium aut Extensio priori prorsus dispar est, quae Diuturnitas aut duratio dicitur; mentisque actiones, passiones, motusque omnes quorum conscia est, comitatur. Omnis enim cogitatio aut sensus temporis cujusdam sensum secum trahit. cujus quisque aeque conscius est, ac ipsius cogitationis. Unde inter varias intellectus aut voluntatis operationes, ordinem cernit et consecutionem; novitque quae priores, quae posteriores, quibusque diu aut paulum fuerit occupatus: Dicuntur res huic cogitationum seriei coexistere, quod eandem temporis partem occupent. Haec igitur coexistentia temporis notionem neutiquam absolvit, quum tertium aliquod plane agnoscendum sit, quod et cogita- *Tempus.*

PARS I. tionum conſecutionem, aliaſque res aut eventus pariter metiatur. Neque quidem ad motum neceſſario referenda eſt temporis Notio, quamvis ejuſdem menſurae commodiores a motibus petantur *. De his non pauca antea ſunt dicta.

Verae quantitates incertae. Hic obiter monemus, nullo certo indicio ſciri poſſe utrum verae Magnitudinum et Temporum quantitates, noſtras earundem ideas aequent, ſuperent, aut ab iiſdem ſuperentur. Facile tamen conſtabit eandem cum iis ſervari in ideis noſtris rationem †. Figurarum primas ideas excitant corpora; eaſdem tamen ipſa mens varie componere, magiſque perficere et abſolvere poteſt, quam ullibi in ipſis corporibus figurae reperiuntur. Has duas quantitatum claſſes ſine fine dividi poſſe docent Phyſici et Geometrae, eorumque ope, motus, inclinationes, rationes.

Numerus. Tertium quantitatis genus prioribus penitus diſpar in Numeris reperitur. Quorum licet primae notiones a corporibus ſenſu perceptis plerumque excitentur, res tamen omnes, a corporibus prorſus diverſae pariter numerari poſſunt. immo ſine corporum Ideis numerorum Ideae perfectiſſimae eſſe poſſunt. Haud igitur nume-

* Vid. Lockium ubi ſupra, de temporis modis.

† Conſulatur idem vir Cl. de Spatii et temporis modis.

rorum Ideae, eorumve rationes ad magnitudinis neceſſario referendae: quum res numero plures, ſaepe magnitudine inferiores ſint; et ratione numeri inter ſe comparari poſſint res omnis magnitudinis expertes: immo numerorum habitudines, quippe faciliores, ubi adhiberi poſſunt, commodiſſimae ſunt aliarum rationum menſurae ‡.

Praeter ipſas res numeratas nullus eſt extra mentem numerus; neque ipſius ideae quicquam praeter res numeratas reſpondet. Utiliſſima tamen eſt numerandi vis, ad res ipſas earumque rationes metiendas. Haec tria quantitatum genera, detractis corporibus, nihil per ſe efficere poſſunt: neque ſpatium aut tempus ulli mutationi obnoxia ſunt. Tempus quidem et ſpatium actu infinita pleriſque videntur; numeruſque plane ſine fine augeri poteſt: nullus tamen intelligi poteſt numerus infinitus, quia ipſa numeratione multitudo definitur.

Aliae quantitates.

Sunt et aliae quantitatum in rebus diſparibus notiones. Quae motibus aut viribus motricibus tribuitur Quantitas, ad ſpatia et tempora referri poteſt. Aliis tamen potentiis et qualitatibus diſpar prorſus quantitas adſcribitur; ut mentis perſpicaciae et ingenio, voluntatis mo-

‡ Hic obiter notatur doctrina viri longe optimi, acutiſſimi Barovii in Lectionibus Mathem.

PARS I. tibus et impulsionibus, amori, odio, virtuti, vitio, gaudio, moerori, ipsisque qualitatibus sensilibus; quae tamen raro quantitatibus annumerantur.

Qualitatum duo genera, Motus et Cogitatio.

III. QUALITATIS, quae etiam definitionem respuit, plura sunt genera sibi invicem disparia. Quae rebus vere insunt, hae praecipuae; 'Vires, sive Potentiae, Habitus actuosi, Ingenia, 'et propensiones.' Quae omnes animorum praecipue sunt Qualitates. Quod ad sensiles attinet, quae patibiles dicuntur; quae uno tantum sensu percipiuntur, sunt animi ipsius sensus, aut affectiones sive modificationes; quamvis iisdem res externae non raro indutae aut affectae videantur. Pluribus obviae sunt sensibus Figura, Motus, Quies, Situs. hic ad nonam categoriam pertinet. Qualitatum verarum aut accidentium duo igitur sunt genera; Cogitationes, agendi vires, et Propensiones spiritibus propriae; et Motus, Quies, et Figura corporibus.

Quies et Figura.

An autem quies sit quid veri, praeter eam inertiam, qua vi quadam vera, at forte aliena, aut aliunde primo derivata, statum suum aut motum conservant corpora, de eo docti quidam dubitant. Figuram item, volunt quidam, nudam esse acervi denominationem, ex partium ad certas spatii partes habitudine petitam; neque mutata figura, aliter ipsas partes mutari.

Per se quidem figura nihil potest; licet in certa quadam molis corporeae cohaerentis dispositione, nulla maneant impedimenta, quae gravitati aliisque viribus impressis obstare possint, quae in aliis molis cohaerentis figuris manerent. Unde cuneis impactis findentur ligna, quae materia aliter figurata findi nequirent; devolvet Sphaera aut Cylindrus, ubi cubus immotus maneret. CAP. V.

Gravitas, Cohaesio. &c.

Disceptatur item an ipsa Gravitas, Elasticitas, Cohaesio et similia quaedam, sint corporum ipsorum vires, aut cum natura corporea necessario connexae; an contra, sint vires a natura praestantiore, certa lege, continenter impressae, aut saltem ab ipsa primo insitae. Hoc posterius eo verosimilius, quod inter leges aut rationes innumeras quae pariter constitui posse videntur, unam quandam aut alteram caeteris neutiquam magis sua natura necessariam obtinere conspicimus. Solae igitur qualitates, quas constat aliquid veri substantiis suis adjicere, sunt cogitationes vireseque et motus: De caeteris inter Doctos non convenit.

Qualitas subjecto apta.

De qualitate omni vera, hoc certum est, unius rei qualitatem, alterius rei simul esse non posse; quamvis haec suam habeat qualitatem alteri simillimam. Quaeque moli corporeae conveniunt qualitates, eas ita per corporis partes dividi et diffundi, ut parti cuique sua insit.

PARS I. qualitatis dividuae portio. Si quae igitur sint qualitates individuae, illae rei simplici et individuae inhaerent.

Relatio. IV. INTER Scholasticos, de Relationibus plurimae contentiones. quae de iis utiliora videntur breviter exponemus.

Ubi res duas aut plures, non prorsus dispares, simul animo contemplamur, apparetque affectio quaevis utrique aut omnibus communis, idea nascitur relativa, earum inter se rationem aut habitudinem exhibens. In omni relatione tria aut quasi tria occurrunt, Relatum sive Subjectum, Correlatum sive Terminus, et Fundamentum: illa sunt res comparatae; hoc, ea affectio in qua comparantur, aut actio comparationi causam praebens. Sic inter magnitudines ejusdem generis cernuntur relationes, ratione ipsius Magnitudinis; inter Tempora, ratione Diuturnitatis; inter numeros, ratione multitudinis. Respectu aliarum quarumlibet affectionum aut qualitatum, comparari possunt inter se et corpora, et spiritus. Relationum nomina innumerabilia, prout relata sunt similia, dissimilia, aequalia, majora, minora, dupla, tripla, et sic deinceps, velociora, tardiora, diuturniora, breviora, plura, pauciora, intensiora, remissiora, graviora, leviora, quibus addi possunt sexcenta similia. Relationes morales in relatorum actio-

nibus, officiis, pactionibus, injuriis, praecipue fundantur. CAP. V.

Praeter ipsa relata et causam comparandi, sive fundamentum, quod nonnunquam ab ipsa relatorum natura aut essentia non est diversum, nihil reliqui est in rebus ipsis, quod ideae relativae respondeat: aliter, cuique fere rei annexae essent res aliae innumerabiles. Nulla enim est materiae pars, quae ad alias quasque non aliquam gerat habitudinem: nullus spiritus qui aliis quibusque, aut similis aut dissimilis, aequalis aut inaequalis, non reperietur. Quum igitur ipsis rebus adscribitur relatio, respicitur semper, confuse saltem et obscure, idea in mente aliqua relativa, quae vel est, vel esse potest. *Relatio non est res externa.*

Haud tamen ideo fictae aut vanae sunt ideae relativae. Ex notis enim Relatorum affectionibus, resultat non quaevis idea relativa, ast ea sola quae utriusque naturis aut affectionibus convenit. Atque ubi relatorum unum cognitum est, ejusque ad alterum habitudo, alterius etiam notitia parabitur. In omnibus enim disquisitionibus praecipue anquirimus, quaenam aliis rebus inserviant? quid proposito nostro exsequendo conferet? quae quibus, ad utilitatem nostram aptiora, aut habiliora? In rationibus igitur et relationibus quas vocant investigandis omnes fere occupantur scientiae, et disciplinae. *Haud vanae Relationum Ideae.*

PARS I. Numerorum rationes caeteris omnibus clariores sunt et distinctiores. neque amplius quicquam in relationibus exquirendis optare potest quisquam, quam ut ad numerorum rationes reducantur. unde mirari subit, viros quosdam doctissimos statuisse, omnem fere rationum notitiam a magnitudinum rationibus petitam fuisse, atque ad easdem referendas; nullamque inter numeros esse habitudinem, nisi quatenus magnitudinum sibi invicem aequalium certas multitudines exhibent. Quum contra, numero pauciores res, magnitudine saepe ampliores sint: atque inter res omnis magnitudinis expertes locum habeant numerorum relationes. Temporis quidem motusque mensuras a magnitudinibus potissimum petendas fatemur; harum tamen rationes per numeros ubi fieri potest facillime metiendae sunt: utramque autem mensuram respuunt fere, non solum qualitates sensiles, quae secundariae dicuntur, verum omnes fere spirituum affectiones.

Numerorum clarissimae.

Omnis Relatio est mutua et reciproca, idemque in rebus ipsis fundamentum quum convertitur relatio, quamvis aliam longe aut contrariam sortiatur appellationem.

Actio et Passio.

V. RELATIONEM excipit Actio et Passio, quas inter manifesta est connexio; neque praeter ipsas res, quarum una agit, patitur altera,

ſunt duae res diverſae. Supervenit enim unicum quiddam, actio ſcil. unde mutatur patientis ſtatus. Notionem Potentiae Actioniſque ſimplicem, quantum potuimus, antea explicavimus*.. CAP. V.

Hoc ſolum monendum ſupereſt; quod ante attigimus, de omni actione quae corporibus tribuitur; Corpora ipſa quae agere dicuntur, vere etiam pati; aut a vi alia tunc temporis agitari, aeque ac iſta in quae impingunt. Quumque natura corporea neque legem proprie dictam intelligere, neque eidem ſponte parere queat; quae Lege naturae fieri dicuntur, ea omnia, viris quibuſdam doctis veroſimile videtur†, rato quodam ordine, et conſtanti tenore, pro certis rebus oblatis, a cauſa omnium prima, omnia vi ſua continua ſuſtentante, omnia permeante, effici; cui nudam praebent occaſionem materiae qualitates, motus, occurſus et conflictus. neque cum quibuſdam quae materiae tribuuntur actionibus ea inertia, quae materiae omni ſemper neceſſaria ſtatuitur, cohaerere poſſe videtur. De his tamen nemini mortalium quicquam ſatis cognitum et compertum eſt. *Leges Naturae.*

VI. De Ubi, Quando, et Situ, praecipua in *Reliquae Categoriae.*

* Vid. ſupra C. IV. 5.

† Malebrancio, ſcil. Baxtero, et Newtonianis quibuſdam.

Pars I. capite tertio attigimus. De Habitu non aliud monendum quam quod in hac categoria non locentur vires vel corporis vel animi. Ea enim ſolum includit quae per ſe ſunt ſubſtantiae, aliis tamen rebus aptari aut circumjici ſolent.

Ontologiae Finis.

METAPHYSICAE

PARS SECUNDA.

DE

MENTE HUMANA.

CAPUT I.

DE ANIMI VIRIBUS, ET PRIMO DE INTELLECTU.

I. DE SPIRITIBUS Scientia, recentioribus dicitur PNEUMATICA; quae pars erat Metaphysicae apud antiquos, vel Physicae. Quia vero, solis rationis nostrae viribus, aliorum spirituum, praeter mentes humanas, et Deum Optimum Maximum, haud certam habeamus notitiam; de his praecipue erit in Philosophia agendum. Quumque, a rebus magis cognitis, ad obscuriora eruenda, ipsarum rerum non spectata dignitate, nobis sit progrediendum; a Mentis Humanae cognitione recte incipit Pneumatica. *Pneumatologiae definitio.*

SPIRITUS, ANIMA, MENS, notant eam naturam, qualiscunque sit, ‘ quae sentit, cogitat, ‘ aut cogitare possit; quaeque suarum actio- *Spiritus est substantia cogitans; aut quae cogitare potest.*

PARS II. 'num est conscia.' Naturas istiusmodi esse quamplurimas, earumque varios ordines variis instructos viribus; plurimos mentibus humanis multo inferiores, quibuscum paulum admodum habent commune, plurimos forte etiam superiores, verosimile est. Quae omnia, quamvis communi nomine spiritus aut animae vocentur, sunt a se invicem toto fere genere, ut dicunt, diversa. Prius autem de Animorum viribus quaedam explicanda, quam de ipsorum natura quicquam statuendum. Hoc autem satis apertum, animam humanam, a corpore crasso, quod sensibus externis objicitur, esse distinctam; quum nemo dixerit cogitationem, prudentiam, artes, aut virtutes, in carne aut ossibus, in tubulis, crassisve humoribus esse sitas.

Duplex Animorum vis; Intelligendi, scil. et Volendi.

II. QUUM nondum sit exploratum, an ulla menti insit vis, quae efficiat ut crescat aut vigeat Corpus, atque ex ingestis nutriatur alimentis; αὐξητικὴν et θρεπτικὴν animae vim, apud antiquos decantatam, non attingemus. Quae aliae sunt Mentis potentiae, non incommode eas reduxeris ad duas, INTELLIGENDI scilicet, et VOLENDI, Facultates; prout vel rerum cognitionem, vel vitam beandam respiciunt.

Ad INTELLECTUM referuntur Sensus; illae, scilicet, Animae potentiae, aut, illa ejusdem constitutio, unde ex certarum rerum im-

pulsu, certas continuo recipiat ideas, easque suo arbitratu haud mutabiles; sed quas constituisse videtur natura quaedam superior, animae parens et fabricator: qui ita animum conformavit, ut sensiles quasdam species ad res referat externas, tanquam imagines, earum naturas aut qualitates depingentes. CAP. I.

Sensationes, earumque Causae.

De Idearum causa et origine, in diversas abierunt sententias viri docti: quorum nullus quicquam affirmare potest, praeter hoc unicum, quod in mente, secundum certas leges, usu et attentione cognitas, ex certo rerum occursu, subnascantur Ideae; neque ad causam aliam a vi Divina, certo referri possunt. cui etiam acceptum est referendum, quod Sensationes quaedam externae, aliaeque Ideae, sint rebus externis similes.

Sensatio alia directa, et antecedens; alia reflexa, et subsequens.

III. SENSATIO alia est PRIMA et DIRECTA; 'ubi species quaedam menti primo re-'praesentatur:' alia REFLEXA et SUBSEQUENS; 'ubi nova quaedam species, Menti 'in res prius perceptas conversae occurrit.' De directa primo agendum.

Sensatio externa.

Quae ex motu quodam in corpore excitato, aut eidem impresso, oriuntur in mente Sensationes, dicuntur EXTERNAE. quae ad quinque classes vulgo reducuntur. Si autem pro percep-

PARS II. tionum diversitate institueretur sensuum divisio; plures quam quinque recenserentur.

Qualitates sensiles; Secundariae, vel Primariae.

QUALITATUM SENSILIUM haud leve est discrimen, quod quaedam unico tantum sensu attingantur; aliae vero pluribus. Prioris generis sunt 'colores, soni, sapores, odores, calor 'et frigus.' posterioris generis sunt 'duratio, 'numerus, extensio, figura, motus et quies;' quae pluribus percipi possunt sensibus: immo, horum quaedam interno etiam sensu percipiuntur. Prioris generis qualitates, proprie dicerentur SENSILES; Posterioris, potius 'affec- 'tiones speciem sensilem comitantes.' Harum ideas, ut et Relationum quas ad se invicem habent, duce natura, rerum externarum repraesentationes aestimamus: unde et ideis intellectualibus annumerantur; quod in iis, rationis vires, summo cum fructu et voluptate exerceantur.

Sunt vel gratae, vel molestae vel mediae.

Idearum sensilium quaedam sunt gratae, quaedam molestae, aliae mediae, sive indifferentes: quarundam specierum remissiores sunt gratae, intensiores molestae. Hae vero sensationes neque res externas, neque ipsos in corpore nostro motus excitatos depingunt, aut repraesentant: sine tamen colorum sensu, aut qualitate aliqua tactili, nos prorsus laterent omnia corpora, eorumque situs, figurae, motus

et magnitudines. Sunt autem reliquae ſpecies ſenſiles proprie dictae, ſigna quaedam, aut notae earum rerum aut motuum, quae corpus noſtrum laedere poſſunt aut juvare: quae laedunt ut declinemus, moleſto ſenſu monemur; grato vero excitamur, ad ea exquirenda quae juvare poſſunt. CAP. I.

' Haud, equidem, ſine mente reor, ſine nu-
' mine Divûm.

Idearum ſenſationes comitantium, quaedam omnem omnino mentis perceptionem comitantur, aut comitari poſſunt. quales ſunt Temporis et Numeri notiones; quaevis enim mentis perceptio, et actio, cujus ipſa mens eſt conſcia, temporis alicujus notionem ſecum trahit: Harum plures certa ſerie ſuccedentes, menti etiam longius quoddam temporis ſpatium ſuggerunt. Numerari itidem poſſunt non ſolum res ſenſu externo perceptae; verum et quae ſenſu interno, aut Reflectione, quam dicunt, percipiuntur. *Ideae Senſationem omnem comitantes, Duratio et Numerus.*

Duobus ſenſibus, viſu nempe et tactu, percipitur Extenſio, Figura, Motus et Quies. Has corporum affectiones primarias non male vocant quidam ſcriptores: quia eas, natura duce, credamus rebus ipſis ineſſe quales cernuntur; doceantque Phyſici, ex earundem aliqua pendere corporum vim omnem ideas ſenſiles excitandi. At ſenſiles qualitates dicunt affectio- *Aliae, Viſu, et Tactu, ſenſiles.*

PARS II. nes aut qualitates tantum secundarias; quibus nihil est in rebus externis simile; licet habeant hae res, ex stabili naturae lege, vim quandam eas in nobis ideas excitandi; quam a qualitatibus suis primariis fortiuntur.

Haec prima qualitatum primariarum perceptio, sive mentis actio quaedam, sive passio, dicatur; non alia similitudinis, aut convenientiae inter ejusmodi Ideas et res ipsas, causa assignari posse videtur, quam ipse Deus, qui certa naturae lege hoc efficit, ut notiones, quae rebus praesentibus excitantur, sint ipsis similes; aut saltem earum habitudines, si non veras quantitates, depingant.

Primas idearum omnium formas aut primordia efficere videtur ipse Deus, mente nostra interea nihil agente. Ideas tamen admissas varie mutare potest mens, atque in eo vires suas strenue exercere. Ideas vel retinere potest vel dimittere; iisdem contemplandis se intendere, aut ad alia se convertere; Ideas concretas dividere potest abstrahendo, aut simplices conjungere et componere: Ideas itidem certa ratione augere aut imminuere, inter se comparare, earumque habitudines cognoscere potest. In his omnibus, non minus quam in voluntatis motibus et appetitionibus, se vere aliquid agere, mens sibi conscia est.

Ex gratis ſenſibus, quae Voluptates dicuntur, Boni prima notitia oritur; ex moleſtis, Mali. Quaeque illis parandis, aut his avertendis inſerviunt Utilia; quaeque iis contraria, Inutilia aut Noxia dicuntur. Ubi ſe exeruerint ſenſus ſublimiores, bonorum praeſtabiliorum, et malorum graviorum notiones invehunt. Ex his intelligitur quid ſit vita beata aut miſera; quae ad ſenſus quoſdam naturales neceſſario referenda. CAP. I.

Species guſtu, odoratu et tactu perceptae ad corporis partes aliquas proxime referuntur; indicantque ea quae corpori proxime proſint aut obſint, idque jam afficiant. Viſu audituque rerum diſtantium aliquam notitiam acquirimus, et voluptates nonnunquam longe praeſtantiores: immo in ipſa rerum cognitione et ſapientia paranda, eorum non levis eſt uſus. Utiliter igitur omnes hi ſenſus a natura dati ſunt, vel ad corpora tuenda, vel ad genus humanum conſervandum, vel denique ad jucunde, ſapienter, honeſteque vivendum: quod de ſenſibus nobilioribus mox enarrandis magis eſt manifeſtum.

IV. ALTERA percipiendi vis eſt SENSUS quidam INTERNUS, aut CONSCIENTIA; 'cujus ope nota ſunt ea omnia, quae in mente geruntur.' Novit quiſque ſenſus ſuos, judicia, ratiocinationes, volitiones, deſideria et con- *Senſus interni, aut Conſcientia.*

PARS II. filia: neque haec mentem cui insunt latere possunt. Hac animi vi SE novit quisque, SUIque sensum habet: atque in se actionesque suas, animum convertere potest: unde et spirituum aeque plena potest esse notitia, ac corporum: intima latet utriusque natura, notae sunt affectiones.

Cogitandi Modorum sunt Ideae abstractae, ut et aliae plures.

Horum cogitandi modorum Ideas nos habere generales, a qualitatibus singulas cogitationes discriminantibus abstractas, negari nequit. ubicunque enim similitudo inter res diversas cernitur, aut plures ad unam referuntur classem, aut communi vocabulo aut symbolo quovis insigniuntur, una complexae Ideae pars, caeteris omissis, animo observatur.

Sensationes reflexae, aut subsequentes.

V. RESTAT ut deinceps de SENSATIONE SUBSEQUENTE et REFLEXA agamus, aut ‘ de iis rerum speciebus, aut sensu, quae men-‘ ti in res prius perceptas conversae occurrunt.’ quas ideo Sensationes appellamus, quod certa naturae lege, non nostro arbitratu, oriantur hae Ideae aut perceptiones. Harum plura sunt genera, breviter attingenda.

Quae sensu externo attinguntur, eique media viderentur, eorum quaedam sensui cuidam reflexo grata sunt, quaedam ingrata; ubi mens non solum ad sensus suos externos, verum etiam ad ideas comitantes convertitur; et specie qua-

dam, a gratis ſenſationibus externis diverſa, commovetur. Imprimis, menti grata eſt rei ferè cujuſvis Novitas, pro naturali quodam ad res cognoſcendas impetu, aut ſcientiae cupiditate. Grata item eſt, rei cujuſvis perceptae Amplitudo; grata eſt plurium rerum Similitudo quaedam, ubi etiam cernitur Diverſitas et Varietas. Sonorum quorundam gratiſſimae ſunt compoſitiones et concentus, ubi non ſolum ipſi ſpectantur ſoni, graviores et acutiores; verum eorundem tempora; atque alia quaedam adjuncta, quae muſicis ſunt notiſſima. Grata eſt fere omnis Imitatio; ſive in operibus artium, quae, κατ' ἐξοχὴν dicebantur, pingendi, fingendi et coelandi; ſive in motu, et oratione rythmica. laetiſſimus etiam Rerum cognitionem, et ſcientiam, ſenſus comitatur; nec ſine jucunditate obſervantur quaecunque in certos uſus ſolerter et artificioſe ſunt fabricata; etiam eis qui nullam ex his rebus utilitatem ſibi ſperant.

CAP. I.

His grata eſt Novitas, Amplitudo, Similitudo, et Sonorum Concentus quidam.

Et omnis Imitatio;

Et rerum Cognitio;

Et, omnis artificioſa ſolertia.

Senſibus reflexis annumerandus etiam eſt ille, qui COMMUNIS dicitur: qui ex alterius rebus proſperis gaudium, ex adverſis triſtitiam colligit, ubi nulla ſimultas, odium, inimicitia, aut turpitudinis cauſa deteſtatio intervenerat. Mira etiam naturae noſtrae fabrica, plerique aliorum hominum affectus et paſſiones, conta-

Senſus communis; et, Affectuum contagio.

PARS II. gio quodam, ſimiles etiam in nobis affectiones excitare ſolent.

Senſus Decori et Honeſti.

Senſuum reflexorum maxime inſignis eſt ille DECORI et HONESTI; qui quaſi de tribunali, judicium in omnia quae agunt homines exercet; in omnes animi aut corporis voluptates, in ſententias, actiones, voluntates, vota, conſilia, affectus: decernens quid pulchrum, quid deceat, quod honeſtum, quis in quoque ſit modus. Huic ſenſui omnes fere quae cum belluis nobis communes ſunt voluptates, viles videntur et erubeſcendae: quae vero agendi conſilia ingenium produnt ſublimius; quae animi rationiſque vires ſapiunt; quae benignam monſtrant Indolem; praecipue vero quae ſtabilem oſtendunt et conſtantem voluntatem beneſaciendi, et bene de aliis promerendi, omnium movent animos ipſa eorum ſpecie et honeſtate; eique cui inſunt, cum eorum revocat memoriam, glorioſa ſunt et laetiſſima.

Haec vis innata, gratuita, et proxima.

Menti innatam eſſe hanc vim, neque propter ſuam utilitatem ullam aut voluptatem, ſuas aliorumve actiones comprobari, ex eo conſtat, quod quiſque ideo honeſtiora cenſeat ſua ergà alios officia, quo majori cum periculo ſuo, aut damno fuerant conjuncta; quoque minus ad utilitatem, honorem, aut nominis ſui celebri-

tatem, fuerant deſtinata: quodque aliorum ac- CAP. I.
tiones honeſtas, de quibus legimus aut audivi-
mus, in ſeculis licet prioribus, pariter ac prae-
ſentes laudemus: immo, virtutem, fidem, pa-
triae ſuae caritatem, nobis damnoſam, vel in
hoſte comprobemus. In his autem aliorum of-
ficiis, ubi erga alios aliquid amice, fideliter,
fortiter geſſerant, comprobandis, nos neque ho-
norem, voluptatem, utilitatem, aut praemia no-
bis obventura ſperare poſſumus. Quid? quod
illi ipſi, qui vix praemia poſt mortem ſperabant,
dulce tamen aliquando et decorum putabant pro
patria mori; eorumque mortem cenſent et
hoſtes laudandam*.

Huic affinis eſt ille ſenſus LAUDIS et HO-
NORIS; cum perſpicit quiſquam conſilia ſua
et actiones, aliorum ſententiis comprobari; cui
contrarius eſt moleſtiſſimus VITUPERII SEN-
SUS: ſi cujus actiones et conſilia, aliorum
ſuffragiis damnentur. Hiſce in utramque par-
tem commoventur etiam illi, qui nullam ali-
am ex aliorum comprobatione ſperant utilita-
tem, neque ab aliorum cenſura, incommodum.
Immo, de fama ſuperſtite ſolliciti ſunt homines
jamjam morituri, quique nullum ejus ſenſum ſe

* Haec uberius confirmantur in Ethica.

PARS II. habituros putant, non minus quam qui vitam sperant diuturnam.

Sensus ridiculi.

Quum autem sensuum horum ope, eorum quae nobis occurrunt quaedam venusta, decora, glorioſa, veneranda videantur; alia vilia et despicienda; sensum alium reflexum cernere licet, eorum quae RIDICULA sunt, aut risum movere idonea: quum scilicet, eadem res contrarios simul excitat sensus. Ubi de hominum agitur consiliis et actionibus, quia in ipso hominis nomine inest aliqua dignitas, ex prudentiae solertiaeque quadam opinione; risum movent peccata turpia, quae cum gravi dolore, aut interitu non sunt conjuncta: quae enim cum dolore graviore aut interitu conjunguntur, magis commiserationem excitare solent. Aliarum rerum illae risum movent, quae simul speciem quandam praeclaram exhibent, una cum specie oppoſita, vili scilicet, humili et despicienda. Neque exiguum praebet hic sensus usum, sive ad sermonis voluptatem augendam, sive ad mores hominum emendandos.

Memoria et imaginatio.

VI. Ex hisce percipiendi viribus, acquirit sibi mens omnem, in qua versatur judicandi et ratiocinandi Facultas, Idearum supellectilem; quae MEMORIAE ope conservatur. Ea enim menti inest vis, ut sensus cujusvis praeteriti de-

biliorem imaginem, aut notionem revocare possit; quod et de omni mentis actione, judicio, voluntate, et motu verum est. Haec facultas, ubi de corporum Ideis agitur, Imaginatio appellatur. Similis etiam in aliis omnibus Ideis versatur vis, quae eadem revocare varieque mutare potest. Nulla tamen est imaginatio aut notio cujus primordia simpliciora, sensu aliquo externo vel interno, mens non prius hauserat hujusmodi autem notiones ita condere et seponere valet mens, ut longo saepe post tempore eadem revocare possit*.

Quamvis autem a corpore aliquatenus in hoc animae statu pendeat et memoria et imaginatio, ipsi tamen animo vis utraque inesse videtur; quia ideas olim receptas, eas etiam quae cum corpore aut sensu externo nihil commune habent, sponte saepe revocat. Phantasiam quidem, sponte sua, imagines etiam invocatae, mira quadam ratione transcurrunt; sive quia cum prioribus quibusdam mirum in modum connectantur, de quo mox dicendum; sive ob aliam causam latentem. Quae enim de Spiritibus nescio quibus Animalibus, per cerebri meatus intertextos et apertos facilius transeuntibus,

* De idearum omnium origine, ut et de conclusionibus rationis, legatur Lockii liber saepius laudatus, de Intellectu humano.

PARS II. tradunt Carteſiani; nimiam redolent fingendi licentiam.

De ſenſu externo et imaginatione ſedulo cavendum, ne iis nimis aſſueti, ea quae utrumque fugiunt parum vera aut ſolida judicemus: quum contra, quae veriſſima ſunt, maximumque afferunt ad vitam vel beatam vel miſeram momentum, his facultatibus neutiquam ſubjiciuntur.

Idearum conjunctiones naturales.

Neque ſilentio praetereunda eſt altera animi diſpoſitio, haud exigui in vita momenti, ad eas quae ſimul animum commoverant Ideas, ita in poſterum conjungendas, ut quicquid unam poſtea ſuggeſſerit, alias etiam conjunctas ſecum trahat. Huic diſpoſitioni, facilis ſermonis uſus, immo omnis fere rerum praeteritarum memoria, accepta ſunt referenda.

Bonum omne, ſenſu quodam, dignoſcitur a malo: utilia, ratione etiam cernuntur.

VII. SENSUUM ope et RATIOCINII, variae bonorum et malorum ſpecies menti ſuppeditantur. 'Quae, ſenſui cuivis per ſe ſunt grata,' BONA dicuntur; 'Quae moleſta,' ſunt MALA; quaeque in ſuo genere ultima, et propter ſe expetenda aut fugienda. Quae autem interveniunt Ratiocinationes, non praecipue in ipſis bonis aut malis ultimis verſantur: ſed in MEDIIS, ſive Subſidiis, quibus utimur in bonis ultimis conſectandis, aut malis depellendis. In finibus autem ultimis inter ſe comparandis, cum boni

cujusvis ad vitam beatam momentum, pendeat simul ab ipsius grati sensus dignitate, sive jucunditatis Intensione, et Diuturnitate; locus erit facili cuidam ratiocinationi, aut potius recordationi; ut inter diversarum perceptionum dignitates aut gradus comparatio instituatur. De Diuturnitate autem bonorum, rerum usu et experientia, judicandi facultatem comparamus. similia fere de malis dijudicandis, sunt tenenda.

Voluptates, aliae cessantium sunt passiones; aliae, actiones comitantur.

Sensuum gratorum et molestorum alii passionem, alii Actionem hominis comitantur; ipse licet sensus, utrobique passio dici possit. Quamvis vero beatitudo omnis in aliquo sensu sit sita; recte tamen dicitur, Beatitudinem omnis naturae quae ad agendum est nata, in actione sitam esse; quum longe praestantiores sint illae voluptates, homine longe digniores, stabilioresque, quae certas comitantur hominum actiones, quam quae ex ulla passione, aut corporum impulsione oriri possint. Delectationes enim aliae alias, in immensum superant, neque omnes Naturae quae vere beatae, pariter etiam sunt beatae. Quae enim paucis sensibus, aut leviores admittentibus voluptates, sunt praeditae, beatitudinem quantam capere possunt maximam, ex iis haurient rebus, quae naturam praestantio-

Laetiores sunt quae actiones comitantur.

PARS II. rem, nobiliori sensu a natura subornatam, neutiquam explebunt ad vitam beatam.

Habitus, Qualitas potentiam innatam perficiens.

VIII. ALIA denique est, et in animo, et in corpore, mira dispositio; quod ex crebra actione oriatur in posterum agendi facilitas; quae Habitus dicitur: unde mirum in modum vires insitae promoveri possunt: neque in sola Memoria habituum omnis vis sita esse videtur. Corporis sensu quovis saepius commoto aut diutius sensim imminuitur voluptas aut dolor: augetur tamen rerum jucundarum, si quando desint, molestum desiderium, ex eo quod crebrior fuerat antea earum usus.

Ideae relativae; ubi, in pluribus rebus, est aliqua communis affectio.

IX. QUUM mens inter se comparat Ideas, sensu quovis interno vel externo acceptas, subnascitur Idea nova, quae dicitur RELATIVA; rationem, aut, habitudinem, inter res comparatas, repraesentans, nisi sint prorsus disparatae. Si quidem in rebus comparatis, nihil sit utrique commune; aut nulla similis in utraque qualitas aut affectio; nulla intercedet ratio aut relatio*.

Judicia, alia Abstracta; alia Absoluta.

JUDICIUM, quod secunda Intellectus operatio dicitur, vix ab omni perceptione distingui potest. ABSOLUTUM enim JUDICIUM dici potest, 'Rei in certo tempore existentis per-

* Vid. Part. I. Cap. V. 4.

' ceptio complexa:' quae vel sensuum ope proxime excitatur, vel, interveniente ratiocinatione; cum rei, de qua est judicium, cernitur connexio cum iis quae sensus monstrat existere. JUDICIA autem ABSTRACTA sunt ' Relatio-' num, sive cognationum quae inter res observatas intercedunt, perceptiones:' aut, si quis putet judicia potius esse mentis actiones diversas, ex his vero perceptionibus ortas; judicandi actus simplici quadam Idea repraesentatur, quae definiri nequit. Haec ad Logicam pertinent. CAP. I.

Quo modo penes nos sunt nostra judicia.

Neque multum in altera quaestione moramur: an scilicet, Judicium sit potius mentis passio, quam actio. In studiis cognitionis, in animadversione acriore, in ideis inter se comparandis, mens agere videtur: ut etiam in appetitionibus, et agendi propositis. Hoc convenit fere inter omnes; nos non ideo judicare, rem hoc aut illo modo se habere, quia voluimus ita judicare. Non alia igitur ratione, nostra sunt penes nos judicia, aut voluntatis imperium sequuntur, quam quod penes nos sit, animi aciem in hanc aut illam partem convertere, atque utramvis sedulo examinare. Cumque argumentis certis animum serio advertit vir sanus, eaque intelligit; assensum cohibere nequit, aut si argumenta tantum sint probabilia quae intel-

PARS II. ligit; eam partem quam confirmant, esse probabilem aut vero similem, etiam invitus percipiet. major igitur circa apprehensiones, quas varie mutare possumus, est libertas, quam circa judicia. Quum tamen restet haec praesumptio aut suspicio, contra rationes pleraſque quae tantum probabiles sunt, quod aliae in contrariam partem existere possunt vero similiores: penes nos est, plenum mentis assensum, huic parti licet verosimiliori denegare, atque ab agendo abstinere; donec illae etiam, quae in contrariam partem invitant rationes examinentur. Verisimilitudinis autem gradus sunt innumeri; quidam ad plenam certitudinem proxime accedentes, qui fidem omnino firmam, et plenam facere videntur.

Cap. II.

De Voluntate.

I. Ut primum menti objicitur Boni aut Mali ſpecies, exerit ſe altera animae Facultas, ab omni ſenſu diverſa, quae Voluntas dicitur, omnem jucundum in ſenſu quovis motum appetens, atque omnes actiones, eventus, aut res externas, quae iiſdem excitandis videntur inſervire; atque, omnia contraria fugiens et depellens. Innata enim cuique eſt vitae beatae appetitio conſtans, quae oblata occaſione, nunquam non ſe oſtendit, in iis quae ad vitam beatam facere videntur appetendis, et contrariis aſpernandis. neque tamen innata eſt ſummi boni, aut bonorum omnium accumulationis notio, ad quam omnia conſilia referantur. Hoc jure dixeris ita mentem eſſe conformatam, dum placido motu fertur et provido, ut bonum quodvis per ſe appetat, et malum fugiat: quumque plura occurrunt, quae ſimul adipiſci nequeat, ad ea ſe convertat quae majora et praeſtantiora videntur. Idem etiam de malis depellendis dicendum. Unde ſaepe voluptates omittendae, quibus citra majorum et diuturniorum jacturam frui non datur; aut quas gravi- *Voluntas quod ſit.*

PARS II. ores dolores insecuturi videntur: Dolores itidem nonnunquam perferendi; si aliter majores voluptates adipisci, aut dolores graviores avertere nequeamus.

Appetendi vis duplex.

Quemadmodum autem inter operationes Intellectus recensentur, non solum species quae corpore percipiuntur, nobis cum brutis animalibus communes; verum etiam perceptiones nobiliores, hominibus propriae; quae bonorum praestantiorum notitiam continent; sic APPETITUS homini est duplex: altero cum brutis animalibus communi, qui SENSITIVUS dicitur, caeco quodam impetu fertur in voluptatem; atque perturbato admodum animi motu impellitur, ad bona quaedam sensilia adipiscenda, et mala declinanda: altero, tranquillo, et rationem in consilium advocante, consectatur ea, quae pensitatis omnibus adjunctis, praestantiora judicantur, et nobiliori sensu percipiuntur: qui RATIONALIS dicitur; aut, κατ' ἐξοχὴν, VOLUNTAS. hic vero appetitus primo est explicandus; qui cum omni natura ratione praedita nobis est communis.

Appetitus Sensitivus.

Appetitus rationalis.

II. Ex boni aut mali specie objecta, cumque omnibus adjunctis pensitata, sponte sua existit haec appetitio, aut fuga; sine praevio voluntatis decreto aut imperio. Appetitionem et fugam proxime excipit plerumque deliberatio

quaedam, de omnibus rei expetitae consequendae, aut rei quam aversamur depellendae, rationibus et subsidiis. Post explorata haec subsidia et rationes; sequitur Propositum aut Consilium ea agendi, quae ad finem consequendum videntur aptissima. Primam appetitionem aut aspernationem, appellant scholastici VELLEITATEM SIMPLICEM: agendi autem propositum, postquam omnia quae actionem antecedunt, comitantur, aut insecutura videntur, pro Agentis solertia et diligentia sunt pensitata; dicunt VOLITIONEM EFFICACEM. CAP. II.

Qua ratione res mixtae appetuntur.

Quemadmodum autem bonum quodvis, per se spectatum, natura expetimus; et malum quodvis fugimus; sic ubi bona cum malis commista sunt, inclinat voluntas ad ea quae plura videntur et praestantiora; unde et quaedam est deliberatio de finibus ipsis; aut rebus quae per se bonae aut malae videntur: quaeque FINES dicuntur OBJECTIVI: licet de FINE ultimo, quem vocant, FORMALI, sive de ipsa felicitate, et miseriae depulsione, nulla sit deliberatio.

Atque licet bona vulgaria non eam plerumque habent vim, ut appetitionem efficacem necessario moveant, cum graviora mala cum iis conjuncta non raro prospicere liceat: bonum tamen absolutum, aut infinitum, quodque nullum malum praeponderans comitetur, ubicun-

PARS II. que clare conſpicitur, appetitionem neceſſario movebit, et volitionem efficacem excitabit. Solis igitur cordatis et ſapientibus unicus proponitur finis ultimus, ad quem omnia agendi conſilia referuntur. Caeteri magis ex tempore vivunt, res varias ſequentes quae boni ſpecie quavis commendantur, et contraria fugientes: niſi quid conjunctum videant, quod animum ad partem diverſam magis impellere valeat. Omnis, autem, ‘ ſive de ultimo fine, ſive de mediis, ‘ deliberatio; ad ſenſum quendam proximum ‘ grati et moleſti, tandem referenda eſt.’

In quo ſita ſit Libertas.

III. QUUM vero mentis ſententia, deliberatione finita, non a voluntate pendeat; aſt neceſſario ſequatur ea veri indicia, quae menti proponuntur; neque velleitatem ſimplicem, ſive primam appetitionem aut fugam, excitet praevium quodvis voluntatis imperium; in his nulla eſt LIBERTAS; ſive ea notet ‘ potentiam ‘ agendi quae volumus, et omittendi quae ‘ nolumus:’ ſive, ‘ mentis vim quandam indif- ‘ ferentem, qua ſe huc aut illuc flectere, hoc ‘ vel illud pariter velle poſſit.’ LIBERTAS igitur ſi ſit ‘ facultas, quae poſitis omnibus ad ‘ agendum requiſitis, agere poſſit vel non age- ‘ re, hoc agere vel contrarium;’ locum tantum habebit in ipſo agendi propoſito, aut volitione efficaci; prout eam praevio voluntatis de-

creto excitare possumus, aut cohibere; quae quidem potentia, si boni aut mali species objectas vel non respiciat, vel eadem non sequàtur, inutilis videretur et morosa. Si cui igitur absurdum videatur, mentem nostram istiusmodi vi, quae judicia nostra neutiquam certo sequatur, esse praeditam; illi ita definienda erit mentis Libertas, ut tantum sonet, 'potentiam agendi quae volumus, et abstinendi, ubi nolumus:' utcunque demum mens ad volendum aut nolendum impulsu fuerat.† CAP. II.

Stoicis placuisse videtur, sua cujusque indole, vel naturali, vel adventitia, una cum boni aut mali specie objecta, voluntatem impelli flectique, neque aliter fieri posse. credunt enim, ipsis animis leges quasdam naturales esse positas, aut eam esse ipsorum naturam, ut iis quas diximus causis necessario flectantur. Plurimis enim rebus eam tribuunt vim, ut per se, sine ulla ratiocinatione, animum impellant, certasque excitent appetitiones aut aspernationes. non solum enim res cuique utiles aut jucundae, desideria movent; verum sanguinis conjunctiones, beneficia accepta, virtutum in aliorum moribus significatio, aliaque ejusdemmodi, per se caritatem et favorem excitant; ut itidem imerentium miseria, misericordiam; injuriae,

† Vid. Part. I. Cap. IV. 6.

PARS II. iram, ultioniſque appetitionem: Naturalem autem cujuſque indolem, certa etiam lege, varie a vario rerum occurſu mutari; ex conſuetudine, habitibus, ipſiuſque corporis temperie. Data tamen indole, ſpecies objectae animum ita neceſſario flectunt, ut poſitis his omnibus adjunctis, aliter velle nequeat; quamvis aliter agere poſſet, ſi modo aliter vellet.

Hanc autem naturae noſtrae rationem cum actionum honeſtate aut vitioſitate, optime cohaerere contendunt; quippe quas in ipſis animi affectionibus praecipue ſitas eſſe volunt; quarum aliae, (ea animae noſtrae eſt conformatio) per ſe, ſuaque natura, honeſtae et laudabiles, aliae turpes et deteſtandae cuique videntur, utcunque in nobis excitatae fuerant. Neque hinc legibus, minis, cohortationibus, vim ullam auferri, contendunt; quum eorum vis omnis ex eo oriatur quod boni aut mali ſpeciem aliquam novam objiciant. Atque quamvis iram omnem inutilem, et ſummo rerum rectore, viroque etiam ſapiente indignam oſtendat haec ratio; non tamen poenarum comminationes aut irrogationes, inutiles aut injuſtas efficiet; ſi modo abſque iiſdem nec mala graviora ſaepe averti; neque homines, aliaeque naturae ratione praeditae, parum in virtute ſtabiles, alia ratione aeque commoda, a vitiis coerceri poſſint.

Peripatetici, aliique viri docti et pii, quibus haec duriora, neque satis cum justitia divina cohaerentia videntur, aliam ineunt rationem: statuentes animos, quamvis aliquam boni speciem semper sequantur, inter duplicem tamen speciem, hinc, recti honestique, illinc, jucundi aut utilis, ad hanc vel illam partem se ultro flectere posse. Sed quaestionem hanc vexatissimam, quae doctorum et piorum ingenia semper torserat, atque de qua utrinque frustra ad sensum cujusque internum provocatur, jam relinquamus. CAP. II.

Quale sit hominis imperium in appetitum.

Qualiscunque vero sit hominum libertas, si modo idonea ipsis proponantur bonorum praestantiorum indicia; quicumque ea quae appetitum stimulare solent, sedulo examinaverit, atque animi nervos huic rei intenderit, illius omnes appetitiones et desideria, pro ipsorum bonorum ratione, acriora erunt, aut remissiora. poterit igitur quisque, qui hoc serio egerit, appetiones suas quae praestantiora consectantur bona, et graviora omnia mala depellunt, ita validas efficere, ut debiliores rerum viliorum cupiditates, et leviorum malorum fugam, facile possit, ubi opus fuerit reprimere; atque, omnia vivendi consilia ita instituere, ut bona omnia nobiliora consequatur, neglectis humilioribus

PARS II. quibuſcunque, quae cum iis conſiſtere nequeant.

Gaudia et Moerores.

Praeter appetitionem et fugam, quae ab omni ſenſus perceptione ſunt diverſae, proximeque et per ſe ad agendum incitant, Voluntati adſcribunt vulgo GAUDIUM et MOERORÉM: quae potius ſunt ſenſationes reflexae et ſecundariae; diverſae quidem ab iis, quas res praeſentes proxime excitant, quaſque vel antecedere poſſunt, vel ſequi. Oritur enim gaudium, ex rei expetitae adeptione ſperata, aut mali nunc prementis ſperata depulſione; moeror vero, ex mali futuri metu, aut expectata boni jactura.

Appetitus ſenſitivus, et Paſſiones.

IV. Ab appetitione autem aut fuga tranquilla, quae circa bonum aut malum, noſtrum vel alienum, occupantur, atque ſpecies boni et mali, ab intellectu praemonſtratas ſequuntur, diverſi longe, ſunt motus animi perturbati, qui Voluntatis PASSIONES, et in Appetitu Senſitivo contineri dicuntur; ubi caeco quodam, aſt naturali impetu, ad quaedam agenda impellimur, aut cupienda; etiam ubi ratio nullas boni aut mali inde naſcituri ſpecies monſtraverat; neque ea, ad felicitatem noſtram, aut eorum qui nobis ſunt cari, neceſſaria eſſe aut utilia docuerat. Motus hoſce voluntatis comitatur confuſa quaedam et validi animi perturbatio, rationis

uſum impediens. Perturbationes hujuſmodi ſaepe animum agitant ubi nulla movetur appetitione pura, aut agendi conſilio tranquillo: ſaepe appetitiones purae ſine motibus hiſce perturbatis reperiuntur; ſaepe ſimul animum in contrarias partes diſtrahunt, 'aliudque cupido, 'mens aliud ſuadet:' nunc paſſiones haſce reprimunt tranquilla agendi conſilia: nunc ab iiſdem vincuntur: qui ſtatus eſt eorum qui nondum continentiam, aut imperium in animi partes humiliores conſecuti ſunt. CAP. II.

Motuum turbidorum, ad inſtar placidorum; quatuor ſunt genera: Cupiditates, Metus, Laetitiae, et Aegritudines: et plures cujuſque partes, quarum aliae aliis ſaepe adjungi implicarique ſolent: quae plenius explicare longum foret*.

Non autem omnes hi motus perturbati corporis tantum voluptatem aut dolorem ſpectant. Similes omnino ſunt perturbationes, caecique animi impetus, apud incautos et incontinentes, erga bona et mala prorſus diverſa: ad appetitum vero ſenſitivum referuntur, ideo quod ſenſum moleſtum admodum aut turbidum ſecum ferant, ſanguinem, et totum ſaepe corpus agitantes. In hac claſſe recenſentur, non ſolum il- *Non omnes Bonum ſpectant ſenſile.*

* Haec omnia uberius expoſuit Cicero Tuſc. lib. 4.

PARS II. lae appetitiones quae paſtum, aut procreandi voluptatem conſectantur; verum et Ambitio, Iracundia, Commiſeratio, Invidia, σοργή, Gratia, et Odium, et ejuſmodi alia.

Cauſa vitiorum. Motibus his perturbatis praecipue imputandum, quod res varie haud quaquam pro ipſarum dignitate aut uſu, animum moveant et flectant. Quemadmodum enim 'ignoti nulla Cupido,' ſic ea quae parum perſpicimus, quaeque raro animo revolvimus, debilem habent ictum: quaeque diſtantia ſunt, ut oculo, ita animo, exigua et levia videntur, niſi crebra altaque meditatione propius admoveantur. Quaedam etiam Perturbationes totum animum ita replent, ut nihil ratione aut conſilio aſſequi valeamus. Unde fit ut res terrenae, breves, viles caducaeque, toties homines a praeclaris, coeleſtibus, et aeternis conſectandis demoveant. Quicunque enim internum animi ſui ſenſum et intelligentiam excuſſerit, inveniet ſpeciem, formam et notionem viri ſapientis et boni, cui nullus mortalium ſe ſatis congruere et reſpondere reperiet: immo debilitatem multiplicem, depravationes, errores, et vitia, ſibi adherentia cernet; a quibus vel ſumma cautione, ſtudio, et meditatione vix, ac ne vix quidem, ſe liberare poterit.

V. NEQUE negligendum eſt inſigne illud

Animi motus, vel, suam spectant utilitatem, vel, alienam.

discrimen inter motus voluntatis nostrae, sive tranquillos, sive perturbatos, quod in quibusdam nostram tantum ultimo sequamur voluptatem, aut utilitatem, aut nobis mala depellamus: in aliis vero aliorum felicitatem efficiundam aut conservandam; aut miseriam ab iisdem depellendam, spectemus. Ubi enim nulla commovemur invidia, aut ira; aut nulla inter alienam felicitatem et nostram, cernitur repugnantia; naturam quamvis sentientem beatam fieri vellemus: laeta illi omnia et felicia precaremur; atque ab eo dolores omnes et molestias amovere studeremus.

Sive perturbati sive tranquilli.

Tranquillo philautias affectui respondet haec latissime patens benevolentia, quae sine discrimine, omnium felicitatem spectat et appetit. Tranquillis etiam voluntatibus, patriae, amicorum, cognatorum, et virorum quorumvis bonorum prosperitatem appetimus: quemadmodum et nobis ipsis tranquillo voluntatis motu, varia quae ratio monstrat bona consectamur.

Ab utrisque vero diversos habemus voluntatis motus perturbatos, sive PASSIONES; quarum quaedam nostram sequuntur voluptatem aliquam aut utilitatem, quaedam alienam. Beneficia accepta, natura excipit grati animi sensus, motusque vehementior benevolentiae erga bene merentes aut meritos: officia quae

PARS II. cernimus ergo quosvis, honesta et praeclara, et virtutes quaevis insignes, animos nostros commovent et plane incendunt, affectu saepe perturbato, studioque ardentiore, viros hisce virtutibus ornatos ad altiores dignitates provehendi. Eximia est in sobolem στοργὴ, molesto sensu comitata: caeco quodam naturae impetu, ad procreandum feruntur omnia animalia: Ira itidem brevis ille furor, atque indignatio, natura excipit injurias, sive nobis, sive aliis immerentibus illatas.

Est quaedam Bonitas vere gratuita.

Hos autem animi nostri motus benignos, sive tranquillos, sive perturbatos, neque antecedente voluntatis imperio excitari; neque nostram aliquam utilitatem aut voluptatem ultimo spectare, inveniet quisquis in animum suum descenderit, et agendi consilia sua, et affectus exploraverit: praecipue, qui clarorum virorum proposita et facta perspexerit, morientium sanctissima officia, et mortes pro amicis, pro patria voluntarias. Immo, quae apud leviores homines jam jam morituros conspiciuntur, commendationes liberorum et amicorum, memoria et caritas amicitiae, summorumque officiorum in extremo spiritu conservatio, indicant innatam esse hominibus probitatem et bonitatem gratuitam, non invitatam voluptatibus, nec praemiorum mercedibus evocatam.

Sunt etiam mentis propensiones quaedam naturales, aut instinctus, ad quaedam agenda, sequenda, fugienda, nulla praeeunte ratiocinatione, nullo de eorum momento ad nostram aut aliorum utilitatem judicio. In brutis animalibus haec magis manifesta; iisdem vero similima hominum mentibus, benigno Dei consilio, et in suam cujusque et omnium communem utilitatem inseruntur, ut indicent quaenam naturae apta, quaenam per se expetenda; utque sua quisque natura ad vivendum duce utatur. Ne enim iterum loquamur de proborum comprobatione et laudatione, aut beneficiorum crebra commemoratione, et afflictorum commiseratione molesta; quodque ad miserabilia visenda proni simus, etiam ubi nullis officiis praestandis est locus. Quam suam aut aliorum utilitatem respiciunt, super defunctos lamentationes, mortuis tributi honores moestissimi, morientium ardentia sobolis superstitis post obitum suum nasciturae desideria, orbitatis fuga, deformitatis in corpore, aut depravationis, eodem manente usu, summa aversatio? Quorsum, quod pueri, res sibi inutiles videndi audiendique cupiditate ducantur, quodque nunquam conquiescere possint? Quid spectant calamitatum, quibus nullum afferri potest levamen, diuturnae deplorationes; eorumque, qui nihil rerum hu-

CAP. II.

Instinctus naturales.

PARS II. manarum ad mortuos pertinere arbitrantur, de fama superstite sibi suisque paranda solicitudines?

Molesti sensus vel antecedunt motus voluntatis; vel subsequuntur.

VI. QUASDAM animi passiones natura praecedit sensus molestus, alias autem comitatur, aut insequitur. praecedit eas, quas proprius appetitui sensitivo adscribunt scholastici; quae corporis nutrimentum respiciunt, et generis conservationem. Caeteras passiones aut appetitiones, molesti quidam comitantur aut sequuntur sensus, cum desunt ea quibus expleri possint. Horum sensuum plura sunt genera, a se invicem non parum diversa.

Imperium animi in metus perturbatos.

Quum vero praecipuam suam vim sortiantur humiliores omnes cupiditates, ex incauta quadam Idearum complicatione; unde in certis rebus, sine causa naturali, miras virtutes, aut ingens aliquod ad vitam beatam momentum inesse, nobis fingimus; ex eo quod apud incautos quibuscum versamur, ambitiosos, luxuriosos, et flagitiosos, (qui pravis habitibus atque longo usu, naturalem rerum sensum depravaverint, aut fere exuerint,) haec maximi aestimentur: ut justum consequamur in hasce cupiditates imperium, et veram animi libertatem, plurimum profuerit, temere complicatas hasce notiones evolvere et divellere; resque omnes, quae appetitum stimulare solent, furtivis his coloribus

nudatas, ſedulo perſpicere; ut quid veri boni, quid mali in quaque reperiatur, cognitum habeamus et exploratum; ne ultra veri boni aut mali menſuram, aſſurgat earum appetitio aut fuga.

Paſſiones non inutiles.

VII. QUANDOQUIDEM vero non ea erat apud homines rationis vis aut ſolertia, quae perſpicere poſſit corporum ſuorum fabricam; et cernere ea quae laederent, aut juvarent, aut quaenam ipſis idonea eſſent nutrimenta: ſenſu idcirco moleſto, indigentiae aut inediae ſuimus monendi; reſque utiles a noxiis, ſenſu, non ratione, ſecernendae; et ſaepe caeco naturae impetu, ad ea quae nobis aut generi humano eſſent ſalutaria, ſuimus ſtimulandi. Hiſce autem ſolis, ne belluarum more inhiaremus, ſtimulis iſtiuſmodi validis, inſtigati; aliis etiam appetitionibus plurimis, earum rerum quas ratio monſtraret utiles, ſimiles moleſtorum ſenſuum ſtimuli adjunguntur; quibus animus contra humiliorum voluptatum illecebras magis confirmaretur.

CAP. III.

AN SPIRITUS SIT RES A CORPORE DIVERSA.

I. CELEBRIS est Quaestio, 'An res cogitans sit ab omni corpore diversa:' an contra, possit ipsa materia, res nempe extensa, solida, mobilis, ex partibus diversis conflata, intelligere, velle, eaque omnia in se continere, quae nos spirituum affectiones communiter appellamus.

An sit substantia ab omni corpore diversa.

In posteriorem hanc sententiam iverunt non pauci ex veteribus, philosophi haud mali; putantes, subtilia quaedam corpora, Aëra, scilicet, Ignem aut Aethera, esse eam ipsam Rem quae cogitat; licet crassiora omnia corpora, nullam rationis vim aut sensum habere possint.

Cartesianorum argutias de ipsa animae natura, quam in actuali cogitatione, eaque generali, sitam volunt, prudentes praeterimus; quia substantiarum omnium naturae intimae nos lateant; cogitatioque omnis, animae actio, passio, aut affectio plane videatur. Neque alia cogitatio generalis intelligi potest, praeter generalem cogitandi ideam: neque quicquam affirmamus,

utrum anima semper cogitet, annon semper. CAP. III.

Imperfecta nostra rerum notitia.

In ardua hac quaestione profuerit meminisse, obtusam esse mentis nostrae aciem; quae intimas rerum naturas cernere non possit; atque ideo de iis, ex affectionibus sensu aut usu cognitis, verosimiles tantum deducimus conjecturas: quodque ad gravissima quaedam in Philosophia dogmata amplectenda, non argumentis aut ratiocinationibus, ex rerum perspecta natura petitis, sed potius sensu quodam interno, usu, atque naturae impulsu quodam aut instinctu ducamur. Qui horum memor, ad propositam quaestionem dijudicandam accesserit; idoneas reperiet causas, cur credat, Naturam COGITANTEM 'esse ab omni corpore diversam.'

Magna utriusque rei affectionum disparitas.

II. PRIMO, enim, perspiciet cogitationes qualescunque iis affectionibus omnino esse dispares, quas rebus corporeis inesse convenit inter omnes; ita ut neque ex iis, neque ex ulla earundem compositione oriri possint. Ex plurium corpusculorum motu aut conflictu, non quicquam praeter motum in diversas plagas, aut corporum detrimenta et divisiones, oriri posse videtur: ex corpusculorum figuris quibuscumque, nihil praeter figuram aliquam, in ipsis, aut in aggregata quadam ex ipsis mole, vere potest

PARS II. ſubnaſci; nihil quod cum ſenſu, intellectu, voluntate, quicquam habeat commune.

Affectiones quaedam contrariae oſtendunt ipſas res eſſe diverſas.

III. QUID? quod omne corpus, ſi ullis hominum rationibus fidendum eſt, ſit rerum vere diverſarum, quae in diverſis ſunt locis, utcunque forte vicinis, aggregatio, quae vi quadam idonea, facile poſſit diſſipari. neque ea unica quae in una corporis parte ineſt affectio, poſſit etiam ineſſe alteri parti; quamvis ea ſimilem habeat affectionem. Unius partis figura, aut motus, alterius partis non eſt figura, aut motus; licet haec altera habeat affectiones illis omnino ſimiles. Quaſcunque vero habet mens affectiones quarum eſt conſcia, (quas habet innumeras, ſenſus ſcilicet, ideas, judicia, ratiocinia, volitiones, appetitiones, conſilia,) has omnes etiam repetentia quadam percipit eſſe unius ejuſdemque rei affectiones; quam SE appellat; eaſque, neque extenſas neque diviſibiles: neque dubitare poteſt an non una ſit eademque res, quae diverſis temporibus, plurima ſentiat, percipiat, judicet, deſideret, meminit: quod concretioni corporeae contingere nequit; cujus partium quaeque ſuas ſibi habet figuras, ſitus et motus, a reliquarum partium qualitatibus vere diverſos.

IV. IPSA, porro, mens, duce natura, SUI

videtur habere conſcientiam, ab extenſo omni, immo ab ipſo corpore quod ſuum appellat, diſtincti. Hoc enim corpus, ejuſque partes, utcunque SECUM ſint connexa, SIBI tamen eſſe ſubjecta, SUO regenda imperio, SIBI utilia aut moleſta, ſentire videtur: SEQUE igitur, ab iſto corpore percipit eſſe diverſum*. CAP. III. *Idem et cujuſque Senſus internus monſtrabit.*

Quod argumentum, Platonicum, aut Socraticum, quo melius intelligatur; triplex non omittendum eſt perceptionum, ſive Idearum, diſcrimen: quod quaedam, ipſa natura magiſtra, ad res referantur plane externas, ad nos non alia ratione pertinentes, quam quod percipiantur, quarum mutationes nos non afficiunt. Alterum autem eſt perceptionum genus, earum ſcilicet, quae nos propius attingunt, voluptatis aut doloris ſenſu perfundentes; quae tamen, ipſius naturae monitu, ad partes coagmentationis iſtius corporeae quod noſtrum appellamus corpus, ſemper referuntur: quia cum iſtis locis, quae corporis partes occupant, connexae, ex earum motu quodam, aut affectione, ſive mutatione, proxime oriri videntur. Haec autem duo Idearum genera, cum corporeis affectionibus, motu nempe, extenſione et ſpatio, quadam ratione immiſcentur; neque ad veram hominis dignitatem et praeſtantiam, aut turpitudinem et *Triplex affectionum perceptarum diſcrimen.*

* Vid. Platon. in Alcibiade, I. et alibi paſſim.

PARS II humilitatem, quarum causa, quisquam se aut alium magni faceret, aut parvi, quidquam conferunt.

Tertium est denique genus perceptionum, ab omni corporea affectione alienarum; quae ipsas hominis aut mentis humanae affectiones repraesentant: nullas spatii, extensionis, aut motus, Ideas includentes; veras autem depingentes SUI cujusque affectiones, ex quibus conficitur omnis sua dignitas, honestas et praestantia, aut contra, turpitudo, pravitas, humilitas. Istiusmodi sunt notiones intelligendi, cognitionis, scientiae, ratiocinationis, amoris, benevolentiae, fidei, virtutis; aut eorum quae sunt his contraria: quae cum corporea affectione qualicunque nihil habent commune.

Res cogitans est unum quoddam, et simplex: corpus est plurium rerum aggregatum.

V. QUUMQUE insuper, omne corpus sit ex partibus vere diversis conflatum; quumque omnis corporea affectio sit etiam divisibilis; ita ut singulis corporis partibus, pars etiam affectionis inhaereat; illae vero quae mentis ipsius affectiones, duce natura, putantur, sint indivisae et simplices; quae per varias corporis partes dispertiri nequeant, neque per spatii partes a corpore occupatas diffundi; merito hinc colligimus REM COGITANTEM 'esse naturam simplicem, ab omni materia diversam.'

Res cogitans est actuosa; corpus, iners.

VI. EST etiam sibi conscia mens humana,

se vera vi agendi esse praeditam. Non enim judicat solum et appetit; quae sunt verae actiones: verum et arbitratu suo attentionem huc aut illuc convertit; ab his se avocat; ad illa intendit; Ideas acceptas revolvit, aut negligit; auget, aut imminuit; resolvit concretas; aut componit simplices; ne de corpore movendo etiam dicamus. Corpus vero omne, siquid sapiant Physici, est iners; statum suum aut motum retinens semper, nisi vis accedat externa. CAP. III.

Huc accedat, earum virium divinarum quas animis inesse cernimus consideratio; inest Memoria, et ea fere infinita rerum innumerabilium; inest inventio et excogitatio, quae investigat occulta; quae omnibus rebus imposuit nomina; quae sonos vocis pene infinitos, paucis literarum notis terminavit; quae dissipatos homines congregavit, et ad Societatem vitae convocavit; quae errantium stellarum cursus varios notavit; quae frugis, quae vestitum, quae tecta, quae urbes, vitaeque cultum et praesidia invenerat; atque a necessariis artificiis ad elegantiora defluxit, unde tot oblectationes ortae, ex poesi, eloquentia, et pingendi, fingendi, coelandique solertia. Quid memorem Philosophiam, donum divinum, quae nos ad Dei cultum, ad jus hominum quod in communitate et societate situm est, ad modes-

PARS II. tiam magnitudinemque animi, omnemque virtutem erudivit: divinae certe sunt hae vires, neque cordis, cerebri, sanguinis, bilis, ossium, aut nervorum; neque crassis hisce elementis ex quibus corpora constant inesse possunt*.

Nulla est spiritus generatio, aut corruptio.

VII. HAEC eadem monstrabunt spiritum neque generari, more corporum, neque interire. Corpora enim generantur, cum partium quae prius extiterant, debita fit conformatio, conjunctio et motus: moriuntur vero, cum tollitur haec conjunctio et conformatio motusque. Ex hac animae simplicitate eruitur illa, quae dicitur, PHYSICA ipsius IMMORTALITAS: quum corporis dissolutionem neutiquam necessario sequatur Rei plane diversae interitus. An autem manebunt Mentes humanae, et vivent, post corporis interitum, altioris est indaginis: de quo postea quaedam erunt dicenda.

De loco Spirituum.

Animorum simplicitas dubitandi ansam praebet, an ullum occupent locum; aut ullam habeant ad spatium cognationem. De naturis incognitis non aliter quam ex affectionibus conjectare licet: Animorum vero affectiones omnem extensionem et figuram respuunt: ipsius igitur nulla est extensio aut figura, neque ex rebus dissimilibus mixtus est aut temperatus.

* Vid. Ciceron. Tusc. I. 24.---30.

In hoc quidem rerum ſtatu, non aliter quam corporis interventu, in res externas agere poſſunt animi noſtri; earumque ſenſus per corporum motus excitantur: immo perceptiones quaedam, ratione mira et inexplicabili, ad corporis partes referuntur, quaedam etiam ad res aut loca a corpore diſtantia. Quae vero ideae animi ipſius affectiones repraeſentant, ad nullum locum referuntur. Haud conſtat igitur an locus aliter animo adſcribendus, quam per nudam Denominationem externam, a corpore ſuo petitam. In hac quidem quaeſtione, aliiſque quae de animi natura moventur, ab oculorum, aliorumque ſenſuum conſuetudine, et temere praejudicatis opinionibus, mentis acies avocanda eſt; ne ea ſola nobis fingamus eſſe vera, quae ſenſibus iſtis cernuntur.

Ex his omnibus conficitur Mentem humanam eſſe "ſubſtantiam cogitantem ratione praeditam a corpore omni diſtinctam, cognitionem appetentem, et beatitatem etiam variam: quam praecipuam in ipſa cognitione, benevoliſque voluntatis affectionibus, atque actionibus iiſdem conſentaneis reperire poteſt; quaeque etiam cum corpore animato arcte conjungi, atque ab ejuſdem mutationibus affici ſolet."

CAP. IV.

DE ANIMI CUM CORPORE CONJUNCTIONE; ET STATU SEPARATO.

Animi imperium in corpus.

RESTAT animae ea vis satis nota, qua corporis sui membra movere valet. An vero ea mentis, aut voluntatis sit efficacia, ut proxime et per se, nulla naturae superioris interveniente vi, corporis partes movere possit, vix satis est exploratum. Actionem aliquam animi, sive energiam sentimus, in primis praecipue tentaminibus; ubi corporis membra artificiose et varie saepius movere volumus. An vero haec animae actio per se motus hosce excitet, dubitandi ansam praebent ea quae docent Anatomici. Notum enim est, motum membri exterioris, a nervorum et musculorum motu quodam, cujus minime conscii sumus, quemque nunquam appetimus, aut excitare volumus, proxime pendere: Quemadmodum viciſſim sensus in mente excitati, nervorum motum quendam, ad cerebrum pertinentem, proxime insequuntur: quem tamen motum haud percipit mens; cui semper fere species percepta, in corporis parte quadam a cerebro remota, aut etiam extra corpus esse videtur. Haec igitur omnia

vi cuidam divinae adscribunt viri docti quidam et pii. CAP. IV.

Usu etiam notissimum, actiones omnes affectionesque animi vehementiores, etiam quae circa res minime sensiles versantur, sanguinis humorumque subtiliorum motus haud insensiles comitari; quorum tamen in cogitationibus placidis nullus est sensus. Quum tamen cogitationes, motusque animi omnes, voluntatis imperio excitentur, retineantur, deponantur et varientur; patet eos a materiae inertis, statum motumve mutare nesciae, vi neutiquam totos pendere.

II. De conjunctione animi et corporis, non aliud quicquam novimus, praeter eas vires, aut virium umbras continuas, quibus se mutuo afficere videntur; ita ut mentis decretum sequantur confestim motus quidam in corpore; et vicissim, motus in corpore excitatos sequantur in mente sensus; quae varios deinceps excitant appetitus et cupiditates, motibus internis et externis comitatas. Non paucae tamen sunt corporis partes, quas mens sua voluntate proxime movere nequit; quarumque motus neque sistere potest, neque mutare: neque illi in corpore motus continui, ex quibus pendet praecipue vita, sensum in mente excitant: qui quidem haud utilis foret, verum potius molestus. *Animi cum corpore conjunctio.*

PARS II. Unde verosimile quibusdam videtur, haud suis ipsorum viribus, aut connexione necessaria, sed causae superioris interventu, animam corpus movere, corpusque animam afficere; quum ita ad certas tantum corporis partes pertineat vis animae; certisque tantum partibus tributa sit vis animam afficiendi: quorum neutrum nostro consilio constitutum fuit. Neque harum naturarum magna disparitas cum istiusmodi vi mutua naturali et necessaria cohaerere posse videtur. Prout igitur credunt, ipsum Deum animas corporibus nasciturus, ut primum rite conformata sunt, conjungere; ita eundem semper et ubique praesentem, et actuosum, certa lege, efficere ut se invicem ita afficere valeant.

Animi post mortem duratio, a Dei voluntate pendet:

III. De vita Animae a corpore sejunctae, haec tantum sunt explorata: nos nullum existentiae nostrae, aut eventuum quorumcumque antequam nati fuimus, habere conscientiam aut memoriam, inde tamen haud certo conficitur Animas neutiquam antea vixisse. Immo viris quibusdam doctissimis placuit, animas nostras longe feliciores olim vixisse, atque ob culpas suas in eo statu admissas, in terrena haec corpora et caduca detrusas, delictorumque poenas luere. Tanta enim videtur hominum imbecillitas, tanta depravatio, tantisque aerumnis obnoxii degunt, ut haud credibile videatur, eos a

Deo opt. max. adeo impefectos, et ad vitia omnia proclives creatos fuiſſe. ſua igitur culpa has labes contraxiſſe videntur. Quicquid vero hac de re ſtatuatur, ſpem habuerint omnes gentes probabilem, animam poſt corporis diſſolutionem duraturam: non ſolum ex eo, quod nullam ſubſtantiam intereuntem videamus; neque ullam interire validis oſtendere poſſimus argumentis: neque ex corporis interitu, diverſam plane rem etiam interiturum colligere liceat: verum etiam, quod apud omnes gentes, in omnibus ſeculis, invaluerit haec immortalitatis ſpes et deſiderium: idque univerſi mundi adminiſtratio, ſub Deo juſto et benigno exigere videatur; ne viri vere boni, quos malis plurimis externis ſaepe videmus oppreſſos, quique ideo quod boni ſint, gravibus objiciuntur aerumnis, idoneo excidant virtutum praemio: aut contra improbi, queis omnia ex eorum voto eveniunt proſpera, impuniti evadant: quorum neutrum pateretur ſanctiſſimi rectoris providentia benigniſſima; quae legum optimarum majeſtatem, in totius civitatis ſuae felicitatem, ſacroſanctam, poeniſque idoneis munitam conſervabit.

CAP IV.

Eam exigit Sanctitas et Juſtitia Dei.

Quumque omnia in hoc mundo corporeo, tanta arte et ſolertia, a ſummo omnium rerum conditore, ſint conſtituta; plurima etiam in mentis humanae fabrica, artificis ſummi oſten-

Non, aliter, viro bono probanda.

PARS II. dant benignitatem et sapientiam; non pauca simul, in magnae hujus civitatis, quae totum continet humanum genus, administratione, imperfecta et corrigenda maneant; quae si hanc solum vitam spectemus, tanto rectore, tamque benigno et potente forent indigna prorsus, et ab omnibus damnanda: quae tamen omnia, si modo corporibus superstint animae, facile corrigi possint, ita ut tota mundi fabrica atque administratio, Deo optimo maximo fiat dignissima: Quis dubitabit animas fore superstites; atque totam universi mundi administrationem esse perfectissimam? Neque levia cernimus, et in hoc rerum statu, istiusmodi consilii indicia. Saepe enim quae pro tempore quodam, si sola spectentur, culpanda forent, tanquam tristia, crudelia, et injusta, quorum omne crimen in Deum ipsum foret conferendum; ea ipsa, si cum iis pensitentur, quae necessario, etiam in hac vita, consequuntur; solertissimo simul, et benignissimo consilio instituta inveniuntur.

Immortalitas optimo cuique maxime exoptata et sperata.

Quid? quod et quo propius ad naturae suae perfectionem accedit mens hominis, in aeterni temporis immensa prospiciens spatia, Deum mundi creatorem et rectorem agnoscens, et terrena omnia et caduca despiciens; propensa simul voluntate communi omnium consulens felicitati; et totum summa caritate et benevo-

lentia complectens humanum genus; si quidem, omnia morte sunt delenda, eo magis ipsi displicebit tota mundi administratio, et omne summi rectoris consilium et providentiae ratio. Quum mortalium nulli, non ipsis viris optimis, quibus saepe haec vita est aerumnosa, et inter moerores et lacrymas exigenda; (ne dicam, de innocentibus plurimis, praematura et luctuosa morte deletis) sinceris liceat frui bonis et diuturnis; aut alia sibi, aut suis, aut humano generi sperare, praeter haec brevia et evanida, morte confestim abripienda; quorum despicientiam ipsa hominum ratio commendavit; quae, immortalia et aeterna appetere et spectare jussit. Neque credibile est Deum qui se satis ostendit et solertissimum et benignissimum, haec hominum optimorum desideria votaque ardentia, quae ipse inseruisse videtur, et praecipue commendasse, irrita et vana fieri voluisse. CAP. IV.

METAPHYSICAE

PARS TERTIA.

DE

DEO.

Theologia naturalis quid.

QUANQUAM omnis Philoſophia jucunda ſit et frugifera; ejus tamen nulla pars feracior eſt et uberior illa quae Dei cognitionem continet; quaeque dicitur THEOLOGIA NATURALIS; exhibens ſcilicet, ea quae acute inventa fuere, aut accurate diſputata a Philoſophis, ſolis humanae rationis viribus ſubnixis: neque ea attingentibus, quae Deus optimus maximus, viros numine ſuo afflatos, miris ultra ſortem humanam indiciis, pro ſumma ſua philanthropia, docere dignatus eſt. haec enim ipſa, imperfecta licet rerum praeſtantiſſimarum cognitio, non ſolum jucunda eſt, et viro digna; verum etiam ſumma praebet, ad omnem virtutem, ad omnia honeſta vitae conſilia, invitamenta; et firma ſimul jacit veraę magnanimitatis, conſtantiae, et tranquillitatis fundamenta. Neque ſine aliqua theologiae naturalis cognitione, quiſquam ad vera Dei oracula a falſis

fictisque secernenda, aut vera probe intelligenda, satis paratus instructusque accedet. CAP. I.

Hujus scientiae brevem Synopsin tradentes; praecipuos breviter attingemus locos, quos copiose tractant philosophi: primo, de quaestione illa gravissima, AN SIT DEUS: et deinde DE ATTRIBUTIS SIVE CONJUNCTIS DEI: et denique, DE DIVINIS OPERATIONIBUS.

CAPUT I.

IN QUO OSTENDITUR DEUM ESSE.

IN hac doctrina, primum vindicat locum quaestio, 'an sit DEUS.' Ut autem constet quae vis huic nomini subsit; DEUM primo dicimus, 'naturam quandam, humano genere multo superiorem, mundum hunc universum ratione et consilio moderantem.' Sufficit nobis haec adumbratio, accuratiorem mox tradituris divinae naturae descriptionem; cum eas exposuerimus rationes, quae et Deum esse, et natura Dei qualis sit ostendent. Quicunque vero mundum hunc, et praecipuas ejus partes, credit naturae intelligentis ratione et consilio administrari, Deum ille aut Deos esse credit; licet de natura aut attributis Dei, temere aut falso pluri-

In quaestione, an Deus sit; quid quaeratur.

PARS III. ma alia ſtatuat Hi enim ſoli ſunt Athei, qui mundum rectoris ſapientis conſilio negant in initio conſtitutum fuiſſe atque in omni tempore adminiſtrari.

DEUM ESSE, oſtendit ſolers mundi fabrica.

Deum autem eſſe, qui mundum hunc in initio conſtituit, atque in omni tempore regit, oſtendit ſolertiſſima mundi ejuſque partium omnium deſcriptio; quae ita ſunt fabricatae, ut neque ad uſum meliores eſſe potuerint, neque ad ſpeciem pulchriores.

Duplex agendi genus; ex conſilio, et ex bruta vi

II. DUPLICEM intelligimus agendi vim eſſe: unam, ubi deſtinato conſilio ſpeciem quandam aut formam rebus inducere cupientes, corpora movemus: alteram, ubi de effectu, aut forma quacunque efficienda ſecuri, corpora quaevis nullo agitamus conſilio. Hac agendi ratione, nihil pulchrum, ordinatum, rebus prioribus ſimile, aut utiliter confectum ſperare licet. Ex illa facile oriuntur omnia pulchra, ordinata, ſimilia, atque utilia. Neque obſcura eſt hujus diſcriminis cauſa; cum numero infinitae ſint figurae ſituſque deformes et inutiles, quas recipere poſſint materiae cujuſvis partes: unica vero eſt forma, unicus fere partium ſitus, in data quavis ſpecie, pulchritudini aut uſui, inſerviens. Sine arte igitur et conſilio, ſpes nulla eſt ex bruta quavis vi impreſſa, vel pulchra, vel ſimilia, vel utilia, oriri poſſe. Quum igitur in

Utriuſque criterium; et, diſcrimis ratio.

mundo quotidie tot oriantur formae pulcherrimae, res ſimili ratione fabricatae, quarum partes innumerae ſolertiſſime et ad ſpeciem et ad uſum ſunt conſtitutae; qui haec omnia, ſine divina mente et ratione, confici potuiſſe credit, ipſe certe mentis et rationis expers eſt habendus. CAP. I.

III. Hoc argumentum qui copioſius velit pertractare, nae illi tota Phyſiologia eſt percurrenda: *ſumma tantum attingemus capita. Si quis corporum coeleſtium immenſas magnitudines et impetus, certos motus, ratoſque ordines cognoviſſet; SOLIS praeſertim magnitudinem, pulchritudinemque, atque etiam efficientiam; quod oriens efficiat Diem, diffuſa undique luce et laeta et ſalutari; occidens, det locum Tenebris requieti aptiſſimis; quodque idem conſtantiſſime efficiat tempeſtatum viciſſitudines anniverſarias, cum ſumma ſalute et conſervatione animalium omnium et ſtirpium; haec certe om- *Corporum coeleſtium motus ſolertiſſime inſtituti.*

* Hunc locum uberrime explicarunt philoſophi et antiqui et novi; Plato, Xenophon, Cicero, Arrianus, quique De Mundo libellum ſcripſit, inter Ariſtotelis opera, elegantiſſimum: novorum nomina recitare longum foret; Cudworthios, Stillingfletios, Newentytios, Rayos, Pellingios, Derhamos, Fenelonios, Cheyneos, Clericos, Nyeos.

PARS III. nia excellenti divinaque ratione fieri non dubitabit.

Terrae, Rerumque terrestrium, fabrica.

Ad TERRAM veniamus, circumfusam animali spirabilique natura, cui nomen est AER; vestitam Floribus, Herbis, Arboribus, Frugibus; quorum omnium incredibilis multitudo, insatiabili varietate distinguitur. Adde huc NUBIUM, quae Solis calore ex vasto oceano et paludibus excitatae, aeris gravitate suspenduntur, magnitudinem et usum; Montium Altitudines; Vim Ventorum; atque inde natas Fontium Perennitates, liquores Amnium pellucidos et salutares; quae terram hanc efficiunt laetum, copiosum, et amoenum, animantibus cunctis, domicilium. Nemo haec intuens Dei benignissimi vestigia non agnoscet.

Quam mira est eorum fabrica quae gignuntur e terra; quae radicibus iis continentur, quae succum ex terra trahunt: quanta est eorum varietas et pulchritudo! quanta eorum omnium vis, ut ex tantillis seminibus Herbas, Stirpes, Truncos, Ramos, Folia, Flores, et, Semina iterum proferant, incredibili varietate distincta, et animantium tot usibus inservientia! quorum quodque caeteris omnibus ex eodem genere, quorum infinita est multitudo, ita simile est, ut nulla manus, nulla ars, istiusmodi quicquam efficere, neque vel mens sibi fingere possit.

IV. ANIMANTIUM vero quanta varietas! quanta ad eam rem vis, ut in suo quaeque genere permaneant! Pastum autem animantibus large et copiose natura, cum qui cuique aptus est, suppeditavit: ad quem capessendum conficiendumque, quae in figuris inest animantium, et quam solers subtilisque descriptio partium! quamque admirabilis fabrica membrorum! quae omnia ita nata sunt atque locata, ut nihil eorum supervacaneum sit, nihil ad vitam retinendam non necessarium. CAP. I. *Artis, et consilii divini indicia, in animantibus.*

Datus est animantibus et Sensus et Appetitus; ut altero conatum haberent ad res salutares et utiles capessendas; altero secernerent pestifera a salutaribus. Insitae sunt membris vires, ad motus voluntarios mira varietate distinctos, quibus salutaria arripiant, et pestifera repellant, aut declinent. Hi autem motus sensusque certa lege excitantur, miro, et vix hominibus post longas disquisitiones, cognito artificio. Motus enim plurimos in corpore excitatos, haud ipsi animanti cognitos aut observatos, certi excipiunt sensus in animo: atque vicissim, mentis decretum, de corporis parte movenda, confestim excipiunt hi motus expetiti; intervenientibus in utroque casu motibus quibusdam, earum partium quae intus sunt inclusae, quos neque mens perceperat, neque impe- *In eorum Sensibus et Appetitibus.*

PARS III. raverat. Atque, haec mutua corporis in mentem, mentisque in corpus efficacia, pertinet quousque utiliter pertinere possit, neque ultra porrigitur. Hi enim internarum partium motus continui unde pendet animantis vita, nobis dormientibus, aliud agentibus, aut etiam invitis conservantur: neque ullum sui sensum in mente excitant; qui nempe inutilis foret et molestus. Neque nostra sponte moventur hae corporis nostri partes, quarum motus voluntarius neutiquam nobis prodesse possit.*

Et Generum conservatione;

V. QUAM provido consilio conservantur animantium genera: et eorum quae gignuntur e terra! quae eam seminis habent vim, ut ex uno aut duobus plura generentur. Animantes aliae sunt mares, aliae feminae: partesque corporis ad procreandum et concipiendum aptissimae, atque corporum commiscendorum mirae libidines. Quumque foetus eorum animantium quae lacte aluntur, ex utero primum excidit, omnis fere matrum cibus lactescere incipit: eaque quae paulo ante nata sunt, sine magistro, duce natura, mammas appetunt, et earum ubertate saturantur. Atque, ut intelligamus, quam nihil horum sit fortuitum, quamque haec omnia sint providae solertisque naturae opera; insitus est iis omnibus animantibus, quorum o-

* Part II. Cap. IV. 2.

pera indiget sua soboles, amor eximius et praecipua quaedam in iis quae procreaverint, educandis custodiendisque cura, ad eum usque finem, dum se ipsa possint defendere; immo dum possint parentes sua opera iis prodesse. Verum ubi neque parentum auxilio indiget soboles, neque possunt parentes sua opera illi prodesse; aut abest omnino hic amor, aut cessat. CAP. I.

In hominis praesertim Fabrica corporea;

Quanta autem existerent consilii solertissimi indicia, si tota hominis fabrica perspecta foret? si corporis totius species et dignitas? sensuum organa subtilissime fabricata, et aptissime locata? Quid loquar de animantium omnium oculis aut auribus? Quid de iis quae intus sunt inclusa? Quid de hominum vultu omnes animorum motus indicante? Quanta opera machinata est ad usum orationis natura? quam aptas, quamque multarum artium ministras dedit manus?

Atque in Animi partibus;

VI. VENIAMUS ad animi partes, quarum est aspectus illustrior; et praecipue ad vim Rationis; quae homini in omnia terrestria, sive animata, sive inanima, dederat imperium. Hominum ratione et prudentia tot artes inventae, quibus tanta rerum utilium et jucundarum copia suppeditatur. Hominum ratio in coelum usque penetrat, et mundi pulchritudinem contemplatur: quae certe homini non a fortuna, non a

PARS III. parentum consilio aut arte, quae nulla interve-
nerat, sed a Deo sapientissimo profecta est.

Et viribus nobilioribus. Quid memorem alias animi partes? quod soli fere homini datum sit, rerum pulchritudinem, ordinem, partium convenientiam et usum cernere. Quod sentiant homines etiam in animi consiliis, in dictis factisque, quid Pulchrum et Honestum, quid deceat, quis Modus. Quodque animi affectus, et agendi consilia omnia, eo magis hominum sensui se probent, et ab omnibus laudentur, quo majorem in vita felicitatem, atque ad plures pertinentem efficere sunt idonea; etiam ubi hi qui comprobant et laudant, nullam suae utilitatis cujuscunque habeant rationem.

Quid? quod et benignissimo consilio, animi constituuntur appetitiones? Natura enim non SE solum CUIQUE commendavit; verum etiam Conjugem, Sobolem, Cognatos, Vicinos, Cives, quos omnes gratuita bonitate prosequimur, ubi nulla extiterat diffidii causa: atque boni bonos diligunt, quasi propinquitate conjunctos et natura. Serpit etiam longius haec hominum caritas, et totum aliquando complectitur humanum genus. Quid memorem naturalem honestatis, etiam in iis quos nunquam vidimus, comprobationem, miserorum commiserationem, bene meritorum gratam memoriam?

vinculis hiſce, quae oculorum aciem fallunt, homines inter ſe colligavit natura; et ad coetus, concilia, et civitates inſtituendas ſubegit; eoſque ad omnia praeclara vitae officia ſubornavit. Haec omnia qui fortuito eveniſſe putaverit; neſcio quaenam ſolertiae, conſilii, aut prudentiae opera relinquere poſſit. CAP. I.

Finge etiam compagem corpoream cogitare poſſe, (quod tamen a vero prorſus abſimile eſſe docuimus) * delicata tamen, arteque exquiſitiſſima conſtructa ſit oportet, ipſis atheis fatentibus, quae cogitando ſufficiet. Quod igitur materia bruta inerſque, adeo crebro, et conſtanter, rato quodam ordine, ita artificioſe componatur, ut ad cogitandi vim evehatur; idque in ſingulis quibuſque hominibus naſcentibus, (ne de aliis animantibus loquamur,) ſine ulla naturae ſapientis potentiſque ratione et conſilio, nemo ſine ſumma pervicacia, garriendique licentia dixerit.

VII. In hac autem diſputatione ſedulo monendum eſt, naturam ratione praeditam, et conſulto operantem, pariter in utramque partem operari poſſe ubi voluerit; efficiendo ſcilicet vel res pulchras, ſimiles et utiles; vel, deformes, diſſimiles, et inutiles. Immo deſtinato conſilio aliquando, natura vel ſolertiſſima quaedam effi- *Diſſolvuntur argumenta in contrariam partem.*

* Part. II. Cap. III.

PARS III. cere ſtuderet inculta et horrida; in aliis nullum ornatum aut pulchritudinem expeteret: Ex vi tamen bruta nunquam efficietur quicquam pulchrum, uniforme aut utiliter conſtitutum. Non igitur ea, quae in mundo videntur neglecta et inculta, juſtam praebent cauſam, cur de providа rerum adminiſtratione dubitemus: cum tanto plura ſolertiſſime conſtituta, mundum divina regi providentia confirment.

Quid? quod ea omnia fere in mundo, quae ab Epicureis ita vitio vertebantur, ut negarent mundum divinitus fuiſſe conſtitutum, magis ſedulis rerum ſpectatoribus, optime et ſolertiſſime fabricata reperiantur, aut ex ea machinatione neceſſario ſequi, quae optima eſt omnino, et ſolertiſſima: adeo ut haec ipſa non levia ſint divinae ſapientiae indicia.

Adducuntur et aliae rationes.

VIII. Ex his omnibus non temere colligimus, naturae ſapientiſſimae potentiſſimaeque ratione et Numine mundum fuiſſe conſtitutum. Non tamen omittenda ſunt alia in hac cauſa argumenta, acute a philoſophis excogitata; quibus etiam ad pleniorem Dei cognitionem provehimur.

Eſt neceſſario aliquid Primum et Independens.

'Plurimae res nunc ſunt; ergo et in omni 'tempore priori, aliquid fuerat.' Ratio et prudentia nunc ſunt in mundo; ergo et fuerant ab aeterno tempore, et a primo. Virtutes enim

istiusmodi verissimae oriri non poterant ulla earum rerum vi, quae rationis et consilii fuerant expertes. Cumque causarum consulto operantium series infinita animo concipi non possit, sine natura quadam prima omnino et aeterna, quae a nulla priore fuerat effecta; * aeternum colligimus Deum a primo fuisse, eumque summa sapientia et potentia praeditum; a quo solo hae virtutes ad homines proficisci poterant, quae neque a bruta materiae vi, neque a parentibus insciis dimanasse potuerunt.

Materia non est independens; neque mundus corporeus.

Docent scriptores metaphysici, materiam sive corpus, quod nullam capit virtutem aut perfectionem, non fuisse rem primam per se, et aeternam; causam vero consulto operantem exegisse, a qua figuram et situm acciperet. Fingatur autem materia aeterna sine causa: fuerat tamen omnino natura quaedam altera, a qua motum acceperat materia, quae ad motum vel quietem est indifferens: quumque intelligi nequeat motus aut vis impressa, quae non in aliquam plagam tendat: materia vero omnis motu pariter in quamcunque plagam ferri possit; in tanta ambiguitate, nulla movendi vis materiae vel naturalis, vel necessaria censeri potest: ast omnis quam habet, naturae intelligentis vi fuerat impressa. fingatur tamen materia

* Vid. Part. 1. c. IV. 5.

PARS III. utcunque mota, aut movendi vim sortita, nullum tamen consilium aut prudentiam: nunquam inde extitisset tantus mundi ornatus.

Nova, ex Physicorum inventis, argumenta.

Quid? quod, rerum causas qui diligentissime nuper explorarunt, nova cernunt ubique providi consilii vestigia, novas causas cur ad divinam vim omnia moventem sit confugiendum. Non igitur naturae insciti, et causarum ignorantia, homines ad Deum mundi architectum recurrere compulerunt.

Nec pauca sunt in mundo novitatis, et recentioris originis argumenta; quae ostendunt neque terram hanc ab aeterno tempore fuisse, neque in aeternum durare posse idoneum animantibus domicilium. Ne quid enim dicamus de sole, perpetuo luminis effluxu aliquando exhauriendo, deque planetis quorum motus in spatiis non prorsus vacuis paulatim retardantur; imbrium et ventorum vi, plurima materia ab editioribus terrae partibus quotannis in alveos maris defertur. Hac continua mutatione, in tempore finito quodam, altiora omnia deprimentur, et humiliores lacunae replebuntur; atque terra tota marinis aquis cooperietur. Adde huc, artium et scientiarum recentiorem originem; historiarum fidem haud admodum antiquam; et famam de mundi recentis origine, apud omnes fere gentes conservatam; om-

niumque communem de Numine quodam omnia moderante consensum, nullis sensuum prejudiciis subnixum. CAP. I.

Huc accedat rationum quae hanc adstruunt sententiam comparatio, cum iis quae in contrariam partem adduci possint. Spectentur etiam illae angustiae quibus implicantur, qui naturae primae et sapientissimae notionem difficilem declinantes, vel ad mundum per se aeternum, solertissimeque constitutum, nulla tamen ratione, nullo consilio moderante; vel ad atomorum concursum fortuitum confugiunt: atque nemo cordatus non videbit, utra sententia sit viro gravi et sapienti probanda. *Contentio duarum sententiarum.*

IX. ARGUMENTIS Cartesianis non utimur, quippe manifesta fallacia laborantibus. Dicit primo; "Ideae cujusque causam esse aliquam, "tanta saltem perfectione praeditam, quanta in "ipsa Idea repraesentatur. Habemus autem i-"deam entis infinite perfecti; est igitur natu-"ra quaedam praestantissima, infinite perfecta." Quae ad hanc conclusionem sumuntur tanquam aperta, sunt, si non falsa, certe ambigua. Ideas enim obscuras et inadaequatas virtutum, suis longe praestantiorum, sibi ipsi fingunt homines: neque quisquam pleniorem aut clariorem habet entis summi ideam, quam ipse suarum virtutum Ideas amplificando, et a vitiis *Argumenta Cartesii.*

PARS III. purgando, ſibi effinxit; niſi cui Deus ſenſum ſui clariorem, ſupra communem hominum ſortem largitus eſt. Fruſtra inſtat Carteſius, " hominem ſatorem, eandem ſummae perfectionis habuiſſe ideam: quumque ſibi ad exiſtendum ſuffecerit, ſuffecit etiam ad ſummas ſibi perfectiones tribuendas." Quod nihil affirmabit, niſi ſui cauſa efficiens dicatur Deus, quod abſurdum.

Perſtat tamen, dicens " neceſſariam Exiſtentiam in Idea entis perfectiſſimi includi: ens igitur infinite perfectum exiſtit." Quicunque tamen propoſitionum abſtractarum naturam perſpexerit, cernet, hinc tantum colligendum, " quod ſi modo ulla ſit natura perfectiſſima, eam neceſſario eſſe, neque ab alterius voluntate pendere: haud vero inde conficitur eſſe aliquam ejuſmodi naturam."

CAP. II.

DE VIRTUTIBUS DEI NATURALIBUS.

Quo modo innotescant Attributa Dei.

QUUM satis docuisse videamur, ab omni aeternitate fuisse naturam aliquam praestantissimam; ad ejus Virtutes sive Attributa explicanda progredimur. Ex Logica satis intelligitur, Ideas nostras omnes ex sensu aliquo, vel externo vel interno, oriri. Quae sensibus externis objiciuntur, argumenta suppeditant, ex quibus et Deum esse, et omni virtute eundem esse praeditum, merito colligimus: ipsas tamen Dei virtutes nulli sensus externi attingere possunt. Animorum igitur virtutes omnes sensu interno, aut interna sui suarumque affectionum conscientia, intelliguntur. Hinc omnia saltem primordia notionum quae virtutes divinas repraesentant, in mente subnascuntur. Quum autem constet naturam primam et praestantissimam, vitiis iis omnibus et defectibus, quibus hominum virtutes laborant, esse immunem; hasce virtutum nostrarum aut perfectionum Ideas quantum possumus augendo, omnesque ab iisdem defectus amovendo, virtutum divinarum notiones, quas capere possunt mentes nostrae perfectissimas informamus: unde quo-

PARS III. dammodo Communicabiles dici possunt omnes virtutes divinae; quia earum quaedam similitudo, aut obscura adumbratio in rebus creatis reperiatur. Incommunicabilia tamen vocantur ea nomina aut attributa, quae summum et altissimum notant virtutum gradum, ad quem solius Dei virtutes ascendunt.

Communicabilia et incommunicabilia.

Independentia et Necessaria Existentia.

II. INTER attributa quae communicari nequeunt, primum locum tenet Independentia, qua Deus per se, primus omnium, semper fuisse intelligitur: ita ut neque causam ullam agnoscat, neque vim extrinsecus advenientem, cui quicquam sui debeat. Hinc tamen minime somniandum est, vel Deum sui causam esse, ejusve attributum vel conjunctum quodvis reliquorum esse causam, aut rationem effectricem. Independentia in se includit quod Deus a primo semperque sit necessario; ideoque, a nullius voluntate pendeat. Naturae autem primae nulla causa aut Ratio Efficiens est quaerenda; neque Naturae Necessitas est causa aut ratio, cur ipsa res sit cui haec ineat necessitas; quum nullum conjunctum re cui adhaeret prius esse possit.

Unitas.

III. HINC etiam colligimus Unum tantum esse Deum, si Dei nomine intelligamus Naturam primam, a nullo creatam. Plures enim istiusmodi fuisse res, neque ratio ulla suadet, neque

intelligi potest. Ubi enim rerum quarumvis certus est numerus, causae cujusdam voluntariae aut liberae voluntatem, sive consilium, quo hic numerus prae alio constitueretur, interveniſſe omnino censendum est: quod de Natura prima singi nequit. CAP. II.

Hoc idem ostendit ipsa mundi fabrica: cujus omnes partes nobis cognitae, ita sunt inter se connexae, aptae, et a se mutuo pendentes, ut unici artificis consilium indicare videantur. Non tamen omnis pietas aut religio tolleretur, neque omnia virtutis fundamenta everterentur, licet credatur plures esse Deos: si modo concordi Deorum benignorum et prudentium concilio imperium in mundum universum asseratur. *Polytheiſmus non omnem tollit Pietatem.*

IV. Simili plane ratione Virtutes sive Perfectiones Dei esse INFINITAS sive maximas, eumque omni vera et pura perfectione praeditum, concludimus ex eo quod sit omnino primus a nullo ortus. Ubi enim res quaevis certis tantum gaudet virtutibus, non omnibus, aut finito quodam perfectionum modo et mensura; haec causae effectricis voluntate omnino determinata fuisse videntur. Naturam igitur primam, quae nullam agnoscit causam, omnes habere virtutes, omnem praestantiam, eamque infinitam, merito colligimus. *Deus infinitus;*

V. DEUM non esse corporeum, eaedem

PARS III. oſtendunt rationes quibus mentes humanas eſſe res a corpore diverſas, materiamque cogitare non poſſe, aut ſui ſenſum habere conficitur*. Neque quicquam ſenſus expers ullam habere poteſt praeſtantiam aut perfectionem; quae tamen omnis naturae omnium primae tribuenda eſt.

Deus eſt Spiritus.

Simplex. VI. DEUM eſſe naturam SIMPLICEM, partium expertem, neque ex rebus diverſis concretam aut conflatam, efficitur ex eo quod ſit ſpiritus; quodque natura omnium prima a nullo orta ſit perfectiſſima. Non igitur adſcititiae ſunt perfectiones Dei: verum omnes a primo cum natura divina neceſſario connexae. Eſt igitur IMMUTABILIS: adventitia etenim omnia, ad defectum aliquem ſupplendum accedunt. Recte igitur definitur Deus 'Spiritus indepen-'dens, cujus virtutes omnes ſunt praeſtantiſſi-'mae.'

Immutabilis.

Immenſus, et Aeternus, quo ſenſu. VII. Quum in tempore omnia quae novimus, ſucceſſive durare videantur; ejuſque notionem quandam aut ſenſum ſecum trahat omnis mentis actio aut paſſio, cujus ipſa eſt conſcia: quumque ea omnia corporea, inter quae verſamur, ſpatium quoddam aut locum replere videantur; ardua extitit de natura divina quaeſtio; 'an ſucceſſive duret, aut cum ſpatio

* Part. II. Cap. III.

' diffundatur.' In contrarias abiere partes viri graviſſimi*. Quidam Deum, omnemque rem cogitantem, ita ſimplicem cenſent, ut neque eum ſpatio coextendi, aut locum quemvis occupare poſſit: haec enim ſine partibus vere diverſis, utcunque ſimilibus aut cohaerentibus intelligi nequeunt. Quod etiam ex eo confirmant; quod, ſpirituum affectiones, virtutes, et vitia, eaque omnia quae mentis ipſius naturam attingere videntur, quaeque nos natura duce, mentis noſtrae affectiones eſſe judicamus neque per ſpatium quodvis diffundi, neque per locum quemvis extenſum porrigi poſſe videantur. Simili item ratione, (quod tamen mentis aciem fugere videtur) cenſent quidam, naturam divinam ſimplicem et immutabilem, omnia eadem ſemper unico intuitu et actu intelligentem et volentem, ne vel ſucceſſive durare. Alii contra viri etiam graviſſimi, hanc non capientes ſententiam, ſtatuunt durationem aeternam eſſe ipſam Dei aeternitatem; ejuſque immenſitatem eſſe ſpatium ipſum infinitum. In difficili hac quaeſtione quae humani ingenii vires prorſus ſuperat, vix quicquam quaſi ſatis exploratum poſſumus affirmare; praeter hoc ſolum, quod ' quae in omni ſpatio eveniunt, Deo ſemper CAP. II.

* Part. I. Cap. III. 4. et Part. II. Cap. III. 4. 5.

PARS III. ‘ sunt et fuerant percepta et comprehensa: ‘ quodque per omnia loca semper possit efficere ‘ quae voluerit: verosimilior videtur sententia prior, quamvis ita obscura, ut vix in cogitationem cadere possit.

Incomprehensibilis. VIII. Ex his Dei attributis aut virtutibus naturalibus, quae cum aliis communicari nequeunt, praecipue cernere licet Deum Incomprehensum esse, neque ulli menti finitae satis perceptum. Neque quidem de Deo hoc dicendum eo tantum sensu, quo de alia qualibet Re sive Substantia dici potest, quod scil. intima ipsius natura nos lateat, quodque ejusdem innumerabiles ad res alias habitudines nemo perspectas habeat et cognitas: verum etiam quod nostrae horum attributorum ideae minime sunt propriae, quae ipsa depingant aut repraesentent, quamvis eadem aliquatenus attingere videantur. De attributis moralibus quae Communicabilia dicuntur, aliud statuendum. Eorum enim Ideae sunt propriae, eademque vere depingunt, quantumvis imperfectae sint et minime adaequatae: omnia enim argumenta quibus conficitur Deum esse, docent etiam eum summa Sapientia, Potentia et Bonitate praeditum, etiam ejusdem modi cujus nos distinctam aptamque informationem animo concipimus.

Ad eas virtutes explicandas jam progredimur, quarum notitiam, ex ea noſtrarum virtutum intima conſcientia, cujus antea mentionem fecimus, haurimus. CAP. II.

CAP. III.

DE VIRTUTIBUS DIVINIS QUAE AD INTELLECTUM REFERUNTUR.

Deus vivens et omnipotens.

QUUM Deum Viventem dicimus, hoc volumus, quod omnia intelligat, et percipiat, suaque voluntate efficaci moveat et regat. Neque alio sensu Anima Mundi dicendus est. Non enim ex materiae motibus, grato sensu aut molesto invitus afficitur Deus, prout a corporum suorum motibus saepe hominum animae afficiuntur. Quinetiam cum natura divina sit plane actuosa, et simul omni perfectione absoluta; non dubitandum est, Deum omnia quae voluerit efficere posse: sive omnia ipsi possibilia esse, prout in Ontologia † possibilia definivimus.

Sapiens et omniscius.

II. DEUM esse Sapientissimum, neque caeco agere impetu, docet mundi universi figura et fabrica solertissima, docet ea ratio et prudentia qua praediti sunt homines; quam in hominum satore perfectiorem esse necesse est.

Ideae divinae.

Ideae divinae, re omni externa priores, neque ab exemplari externo, neque a natura superiori excitari poterant: quumque ad earum

† Part. I. Cap. I. 4.

exemplar omnia fuere fabricata, res omnes adaequate repraesentant. Sensationes igitur et Imaginationes, ideaeve quaevis inadaequatae, Deo haud adscribendae. Rerum omnium creandarum, aut quae creari poterant, formas aut notiones Deum a primo in iis omnipotentiae et sapientiae opibus quibus pollebat, quarumque planissime sibi conscius fuerat, involutas et implicatas perspexisse putandum est. Neque credibile est primas rerum omnium Ideas, ipsum Deum in mente sua, rerum omnium finitarum a primo inscia, tanquam obscuras quasdam virtutum suarum adumbrationes, sponte olim effinxisse. Si quidem enim a primo ipse Deus, omnesque virtutes suae sibi perspectae fuerant, res etiam alias omnes, in quibus ipsius sapientia, potentia et bonitas olim versatura esset, a primo perspexerat. Quod uberius ex eo confirmatur, quod praeter ipsam Entis notionem generalem, omnes aliae aliquam ad alia habitudinem, in se includant, aut aliquid relativi contineant: Unde neque ipsae divinarum virtutum Ideae, apud Deum plenae distinctaeque esse poterant; nisi et rerum aliarum ideae adfuissent. Haec de quaestione hac ardua, vero similiora videntur. CAP. III.

III. PARUM praestantiae in solis Ideis reperiretur, nisi adsit etiam scientia, aut cognatio- *Scientia infinita.*

PARS III. num et connexionum omnium quae inter eas-dem intercedunt perſpicientia. Unde Deo tribuenda et altera mentis operatio, quae Logicis Judicium dicitur aut Scientia infinita: ab omni dubitatione, errore, ignorantia, oblivione, et laborioſa a notioribus ad ignota eruenda progreſſione immunis, atque ad omnia pertinens.

Scientia ſimplicis intelligentiae.

Duplicem Deo ſcientiam aſcribunt ſcholaſtici. Scientiam nempe Simplicis Intelligentiae, et Viſionis. Illa veritates omnes abſtractas, ſuamque naturam et virtutes neceſſarias perſpicere cenſetur Deus: Ea nempe omnia, quorum ne vel ipſam Dei Voluntatem cauſam eſſe volunt: quum inter ipſas in mente Dei Ideas aeternas neceſſariae fuerant relationes aut nexus immutabiles, quae in veritatibus hiſce aeternis et abſtractis enunciantur. Neque quidem ſibi fingere poteſt quiſquam, eas veritates aliter ſe poſſe habere; aut rerum naturam ita immutari, ut propoſitiones iſtiuſmodi falſae evaderent.

Scientia viſionis.

Scientia viſionis, a primo praeſciviſſe cenſetur Deus omnes veritates abſolutas, de rerum omnium Exiſtentiis, et mutationibus quibuſcunque quae ipſis eveniunt: quae ſcil. ab ipſius decreto omnes eventus regente pendere ſtatuuntur. Haec omnia igitur non in effectis, ſed in ſuo propoſito efficaci, Deus perſpicere cenſetur.

Quicunque hoc duplex scientiae genus Deo ascribentes, utrumque ad omnia pertinere volunt, nullum alteri generi, quam Scientiam Mediam vocant, qua ex hypothesi provideat Deus quid acturi sint homines, relinquet locum. Pro diversis autem de libertate sententiis diversae sunt etiam de scientia divina. De eventis quae a causis naturalibus et necessariis pendent, nulla controversia: de solis causis liberis disputatur. Qui Stoicorum de Libertate sententiam amplexantur, censent, quod perspectis omnium Agentium ingeniis, sive naturalibus sive adventitiis, cognitisque omnibus invitamentis et illecebris, quae ad has aut illas actiones alliciant, una cum subsidiis omnibus quae agenti suppetunt, certum praescientiae divinae jactum sit fundamentum in quod innitatur; idque ab ipso Deo, qui haec omnia suo Decreto constituerat. neque Dei summam praestantiam pati censent, ut divina scientia, nova eventuum observatione indies augeri, Deusve incertas de rebus futuris conjecturas facere credatur. CAP. III. *Scientiae mediae nullus locus.*

Qui contrariam de Libertate tuentur sententiam, hanc Stoicorum doctrinam, de Praescientia et Decretis, in malis etiam actionibus decernendis et praevidendis, Dei sanctitati et justitiae adversari putant, neque ullum virtuti aut vitio locum relinquere. De divina sanctitate *Peripateticorum sententiae variae.*

PARS III. cum certa omnium eventuum praescientia et decreto concilianda, alius * erit agendi locus, ubi de operationibus divinis. De virtute et vitio in actionibus certo provisis † jam antea diximus. Hoc tamen ipsa aequitas postulat ut moneamus, Peripateticae de Libertate rationis patronos neutiquam providentiam ad omnia pertinentem Deo denegare; neque omnes quidem, certam omnium rerum praescientiam negant. Quidam enim et homini indifferentem sui quaquaversus flectendi, non obstantibus quibuscunque invitamentis libertatem tribuunt; et simul Deo ascribunt certam omnium actionum ab aeterno praescientiam: quae quidem nobis inconstantissime dici videntur. Alii eam libertatem hominibus asserentes, praefracte negant actiones liberas certo fuisse provisas; hoc enim fieri non posse contendunt: neque inde magis quicquam omniscientiae divinae detrahi, quam omnipotentiae detrahitur, quum negamus Deum efficere posse ea quae fieri nequeunt, quaeque impossibilia dicuntur. Utrique tamen statuunt, Deum ex certis causis plurima praesciviisse; semperque praesentem, suaeque omnipotentiae conscium, se omnia, sua vi subinde interposita, optime recturum et administraturum, a primo se-

* Part. III. Cap. ult. 4.

† Part. II. Cap. II. 3.

cum ſtatuiſſe; atque ſemper perſpectum habu- CAP. III.
iſſe, quouſque, et in quas partes, hominum licentiam evagari, quamque facile ipſe eandem reprimere poſſet.

Quum tanta pietate curaque religioſa, ne quid Dei virtutibus derogetur, moveri videantur, contrariarum in hac ardua quaeſtione ſententiarum patroni; a maledictis, contumeliis, iracundis contentionibus, et odiis, abſtineant, neque inter ſe convicia, philoſophia indigna, jactent.

CAPUT IV.

DE VOLUNTATE DEI.

Voluntas Dei, qualis.

I. VOLUNTATEM etiam Deo tribuimus, nostrae, remotis omnibus vitiis, debilitate, et imperfectione, similem: neque perfecta foret natura intelligens quae voluntate careret. Nulli tamen in Deo sunt motus perturbati, humanis similes passionibus; nullus sensus molestus, aut aegritudo: cum natura potentissima et sapientissima nulli obnoxia sit laboris in re expetita consequenda defatigationi, aut timori ne spe sua decidat. 2. Quamvis in eventibus externis, praesertim in optimo et beatissimo mundi statu, delectari censeatur Deus, non tamen inde vitae divinae prosperitas perpetua fit incerta, precaria, aut a rebus pendens externis: quum hae omnes, omnisque earum status, ab ipso potentissimo pendeant. 3. Deo beatissimo vix quicquam ex Philautia videri potest expetendum, quod suam augeat prosperitatem. 4. Ex stabili potius benignitate, et felicitatem cum aliis communicandi voluntate, Deo naturali et immutabili, dimanare videntur omnia ipsius agendi

Ipsius beatitudo non ab externis pendet.

consilia. 5. Quaecunque Deo per se grata sunt aut expetenda, eorum majora, magis, et maxima quaeque, maxime expetuntur. 6. Deo libertatem omnes ascribunt, ast variam. Eum tamen quicquam suis virtutibus innatis contrarium velle posse vix quisquam dixerit; aut non velle quae iisdem conveniunt. Non igitur ad ea omnia quae a voluntate ipsius pendent indifferens, aut utrique parti a primo aequus censendus est Deus: est enim quaedam etiam Dei voluntas necessaria. 7. Quamvis in ipsis Dei consiliis quaedam finis rationem habeant, quaedam mediorum; quum quaedam viliora aliis praestantioribus inservire videat: progressionem tamen a fine expetito ad media decernenda, nostrae similem, haud admittit divina praestantia: quae unico prospectu omnia quaeque cernens, totam potius rerum omnium consecutionem stabili voluntate simul decernit. CAP. IV.

II. Deum esse omnino BONUM et BENIGNUM, colligimus non solum ex naturali illa anticipatione, quod soli boni sint beati; quodque ipsa benevolentia maximam vim habeat ad vitam beatam, illi cui inest, parandam, neque alium quemvis vitae beatae Deo summis opibus pollenti fontem obstrueret; sitque etiam per se laudanda, et summa naturae cujusvis in- *Argumenta quae Deum docent esse bonum.*

PRAS III. telligentis praestantia et perfectio, cujus etiam in ipsa, sensus erit laetissimus: verum etiam quod naturae praestantissimae, nullius rei sui causa indigae, nulla occurrere possint in partem contrariam invitamenta.

Triplex intelligi potest agendi prorsus ultimum consilium aut propositum; vel enim sibi quis vitam beatam paret, vel aliis eandem efficiat, vel miseriam aliis adscisçat: nam ut sibi quisquam miseriam doloremve adscisçat, quia miseria est, intelligi nequit. Sibi vitam parare beatam, haud in omnibus agendi consiliis spectare potest Deus; neque miseriis alios implicare ultimo et per se appetere. Deo talis appetitio naturalis ascribi nequit, cum ne vel miseriae sensum aut notionem, aliter quam observatis iis quae rebus a se creatis et imperfectis accidunt, adipisci possit. Haud igitur miseria, vel sua vel aliena, a primo, Deo a natura sua commendata fuit; neque ulla natura conciliatio est eorum quorum nullus est sensus proximus et naturalis. Restat igitur ut Deo bonitatem sive Benevolentiam gratuitam et naturalem adscribamus.

Huc accedat, quod, si quicquam ex vulgarium hominum nedum ex optimorum ingeniis de natura Dei conjectari liceat, malevolentia

omnis et ira et invidentia eum cui insunt ad alios confestim laedendos, deprimendos aut interimendos stimulat, quo peracto, per se cessant hae animi affectiones molestae, neque amplius foveri solent, quippe gaudio nullo sensuve laeto amplius comitatae: quum contra ingenii bonitas et benefaciendi studia, quo magis in beneficiis tribuendis exerceantur, eo magis vigeant et augeantur, ita ut ex istiusmodi officiis insatiabilis oriri possit naturae potentissimae voluptas. CAP. IV.

Ex ipsa mundi fabrica benigno consilio excogitata.

Tota etiam mundi machinatio, omnia quae arte et consilio fabricata sunt; benigno consilio videntur instituta, atque ad vitam et felicitatem efficiendam aut conservandam destinata: neque quicquam arte solertiaque videtur constitutum in eum finem, ut dolorem efficiat inutilem aut miseriam. Maligni consilii, aut machinationis invidae aut saevae nullum est vestigium; quod sub numinis maligni imperio saepius omnino in mundo, aut potius semper, cernere licuisset. Spectetur ea mundi figura et conformatio quae Deum esse ostendit; quam pulchra, solers, et benigna sit! quantam earum rerum copiam suppeditavit natura benignissima, quae ad vitam commode, immo jucunde agendam inserviunt! Ita hominum, ita animantium omnium sensus sunt constituti, ut quae sa-

PARS III. lutaria et utilia, ea fere omnia sanis sint etiam grata; ad pestifera autem declinanda, sensu incitentur molesto. Omnes a natura insiti appetitus, ad sui cujusque aut generum conservationem et felicitatem utiles sunt, immo necessarii. Acri quodam decori et honesti sensu, una cum affectibus benignis et communibus, incitantur homines ut alii aliis prodesse velint, et mutua praestent auxilia: recti et honesti sensu laetissimo remunerantur, qui operam in aliorum felicitatem strenue navarunt; quos etiam gaudio afficiunt honestissimo aliorum omnium comprobatio et laudatio. Qui vero haec deserunt officia, aut contraria agunt, acri conscientiae suae morsu et verberibus caecis puniuntur.

Ex Felicitatis in mundo exsuperantia.

Majorem haec omnia vim habent, quod longe longeque plura videamus in vita bona et laeta, quam tristia et lugubria: ita ut in vita manere, fere omnibus sit expetendum: atque his ipsis, quibus aliquando e vita excedere exoptabile videtur, per plures multo annos vita fuerat laeta et expetenda.

Quum autem in rerum coagmentatione sive mundo vel optime constituto, debeant esse diversa animantium genera, superiora et inferiora, ut locus sit praeclaris animi virtutibus ubi se exerceant: excluderentur enim commiseratio,

et beneficientia, liberalitatisque opera praecipua, prudentiorum curae sagaces, fortitudo, aequanimitas, patientia, lenitas, et officia fere omnia gratuita, (quorum sensus est omnium longe laetissimus, et memoria jucundissima;) si nulla esset imbecillitas, nulla indigentia, nulla hominum vitia et errores: quumque nulla officia honesta suscipienda essent, nullus consilio, prudentiae et industriae locus, nisi leges in rerum natura vigerent generales, quibus cognitis, rationes suas possint homines instituere, et ex certis actionibus certos sibi polliceri effectus et consequentia; ex legibus autem vel optime institutis quaedam necessario orirentur mala: haud eam habebunt vim quae conspiciuntur in vita mala, ut probent mundum non fuisse a Deo bono constitutum. Enimvero sub Dei vel benignissimi imperio mala istiusmodi evenirent. Atque quidem quae cernimus mala, multa licet et varia, non in ipsa rerum machinatione sive artificio destinata videntur, tanquam ipsius finis proprius: verum ex materiei imbecillitate, inferiorum agentium errore, aut casu, praeter naturale operis propositum sive scopum eveniunt, secundum leges omnino utiles et necessarias.

CAP. IV.

Varia Naturarum sentientium genera exigit optimum mundi systema.

Ea etenim quibus non pauci premuntur mala, sequi plane videntur ex ea rerum structura

PARS III. et machinatione, iisque naturae legibus, quae omnino sunt necessariae et utilissimae. Conser-

Malorum causae variae, quae et ea eum bonis a Deo benigno permiscenda, suaderent.

vari nequirent animantium corpora, nisi ea quae corporis fabricam laederent, ejusve compagem dissolverent, declinare et repellere, acri doloris sensu monerentur et subigerentur: si non sine multo labore, possint homines necessaria ad victum et amictum comparare; neque sine majore labore cultior fieri possit vita: labor ipse ad sanitatem, ad vires, tum animi tum corporis, plurimum confert. In artibus autem excolendis, usus et meditatio mortalia acuunt corda; et voluptates, non labores, dicenda sunt.

Sensationes molestae, saepe utilissimae.

Quis autem contra naturae studia sensusque tam vehementer obduravit, ut eos animi motus vituperet, quibus aliorum infortunia deploramus, quibusque ad opem aerumnosis ferendam incitamur, quamvis molestiam aliquam secum ferant? Aut eum animi morsum aut dolorem, quem ex criminum nostrorum conscientia capimus; quam Deus benignus vitiorum medicinam esse voluit? Immo, quis omnem damnabit iram et indignationem, quibus nempe, ad nos nostrosque et bonos quosque ab injuriis tuendos incitamur; ad malos etiam deprimendos, bonosque ad altiores dignitates promovendos stimulamur?

Quid? quod ipsa mors, a qua tam vehementer abhorremus, etiam necessaria videatur, si mundi totius habeatur ratio: ut scilicet hi quos omnium vitae voluptatum satietas ceperat, quique bene vivere nesciunt, decedant iis quibus vita erit laetior, quique ea decentius uti possunt. Neque quicquam habet mors immatura adeo triste et luctuosum, iis ipsis qui e vita excedunt, neque iis parum consuluisse censendus est Deus. Aufert mors vitae voluptates quas expectabant: ast post mortem, viris bonis aut laetus erit sensus, aut nullus: si prius, quod et recta ratio, et omnium gentium consensus affirmat; multo erunt feliciores: si posterius; certe non erunt miseri. Neque breves morborum dolores id habent momenti, ut cum diuturna sanitate, crebrisque vitae voluptatibus compensari mereantur. CAP. IV. *Mors etiam expetenda.*

Exiguam denique mundi partem cernimus, prò brevi etiam temporis spatio. In hoc angulo, et in brevi hoc tempore, vitae malis longe plura sunt bona; ita ut fere omnibus in vita manere, potius quam penitus interire praestabilius sit; omnisque rerum machinatio benignum ostendit artificis summi consilium. Mala plurima, etiam in hoc aevo, magnas videmus afferre utilitates: quod hominum scelera saepe cohi- *Mala bonis saepe inferviunt praepollentioribus; aut cum iis connectuntur.*

PARS III. beant et puniant; proborum virtutes exerceant et augeant; hominum mentes a rebus externis, et voluptatibus vilioribus, ad interna et vera bona convertant. Hinc certe fit vero simillimum, ea etiam mala, quorum nullum nunc cernimus usum, ad seculorum venturorum, mundive partium a nobis remotiorum, aut ad universi prosperitatem et perfectionem fuisse destinata. Ex iis certe neutiquam efficietur, mundi administrationem esse invidam aut malignam.

Deus est optimus. Si igitur Deus sit benignus, animantiumque omnium felicitatem appetens; major eorum felicitas, minori anteponetur. Quantumvis igitur non pauci haud levibus laborent in malis; cum tamen Deus idem sit potentissimus; concludimus omnia optime in initio fuisse constituta, atque in optimo, qui fieri possit, statu conservari; spectato scilicet toto mundo, omnique ejus per omnia secula administratione†.

Dei Justitia, III. Cum ipsa bonitate connexa est Justitia, ejusque pars quaedam merito censetur. Justitia alia in commerciis viget, alia in civitatis rectione: haec autem sola Deo tribuenda: cujus i-

† De tota hac quaestione legantur, Leibnitii Theodicea, Comit. de Shaftesbury Rhapsodia, Sam. et Johan. Clerici, Orationes Boyleanae, aliorumque, contra Manichaeos Disputationes.

dem est officium quod etiam bonitatis: quum in legibus ad mores pertinentibus, omniaque honesta, totique mundo profutura jubentibus, condendis et promulgandis ipsa Bonitas se exereret; exigeretque etiam ut validis sanctionibus hae leges muniantur, quo magis in officio, debitoque obsequio contineantur omnes, indeque oritura felicitate fruantur. Quoque major sit harum legum vis in communem felicitatem, exigit eadem sive Justitia sive Bonitas, ut sine iniqua ulla in malos indulgentia, aut gratia toti Dei civitati nocitura, poenae legibus definitae irrogentur. CAP. IV.

Sanctitatis divinae fere eadem quae Bonitatis et Justitiae est natura; quod scil. Deus omnia optima volens et toti mundo consulens, omni prava aut iniqua cupiditate immunis sit; atque in suis virtutibus, iisque omnibus qui sibi similes sunt delectetur, et contraria damnet et aversetur. *et Sanctitas;*

IV. Quumque nulla sit dubitandi causa, quin Deus, ultra communem naturae sortem homines plurima docere, iisque suam voluntatem declarare possit: Ex eo quod et optimus sit et sapientissimus, qui neque ipse falli potest, neque homines, ubi ipsorum interest ne decipiantur, fallere velle; colligimus Deum in Dictis Promissisque servandis esse veracem. *Deus verax;*

PARS III. *et Beatus.*

V. Ex reliquis omnibus Dei virtutibus, colligimus eum esse Beatissimum. Dei autem vita beata neutiquam a rebus externis pendere potest: quum hae omnes ab ipso pendeant. Ex se potius, suarumque virtutum conscientia, optimoque mundi universi statu, quem sua virtute constituit et conservat, Deo optimo et benignissimo summa oriuntur et immutabilia gaudia.

CAP. V.

De Operationibus DEI.

I. DE Operationibus Dei licet exigua sit nostra notitia, haec breviter in universum dicenda: quod nullis laborent defectibus aut vitiis; ipsiusque consilium et voluntatem sequantur, atque idcirco liberrimae sint; quamvis nihil velle possit Deus quod ipsi sapientissimo non optimum videatur. Nunquam de spe sua aut proposito decidit Deus, nunquam consilia mutat: nihil ei volenti obstare potest, aut consilia ipsius impedire, ubi quicquam efficere secum statuerat: ipsius potentia sine ullo labore molesto se exerit: nihil eo invito fieri potest, nihil improvisum evenire: neque ab ulla causa externa vim suam mutuatur, aut ejusdem auxilio indiget, ubi sine aliorum interventu quicquam fieri expetit. Quae tamen inter se repugnant, ea fieri non posse, antea diximus*. An autem praeter ipsam Dei voluntatem, interveniat actio quaedam diversa; an contra ipsum velle per se sit efficax, nihil pro comperto affirmare licet.

* Part. III. Cap. III. 1.

Pars III.

Bonitas est operationum divinarum causa.

II Ex iis quae de bonitate divina antea dicta sunt; haud improbanda videbitur sententia, quae statuit, summa sua et pura bonitate permotum Deum optimum maximum, mundum hunc universum, ejusque partes quasque effeciisse; ut aliis a se rebus vitam, perfectionem, et felicitatem impertiret; neque alia quaecunque admisisse in mundo mala, quam quae huic fini videbantur necessaria; utpote, cum bono praeponderante connexa.

Inter Dei operationes, primum occupat locum, 'rerum a se diversarum effectio, quae antea nullae fuerant.' quae Creatio appellatur, eaque prima. Secunda dicitur Creatio, quae 'materiae primas induxerat formas; 'atque ex materia per se haud idonea species 'effecerat.' Creatio prima videtur Dei solius esse opus. Neque cuiquam incredibile videatur Deum sua vi effeciisse ut res quae antea non fuerant, esse incipiant; licet nihil simile vi humana fieri possit. Perpendatur enim quantulus sit homo; quamque in ipsis rerum naturis perspiciendis caecutiat; ita ut vix magis intelligat quo modo ipse suas revocet ideas, easque varie mutet; quo modo novos motus in animo, aut in corpore suo antea quiescente, suscitet.

An autem natura ab omni aeternitate actuosa a primo etiam quicquam effeciſſe poterat, ita ut rei creatae duratio, omne tempus finitum anteceſſerit, nemini forte ex ipſa rerum natura ſatis eſt exploratum: quod ſine fine res creatas conſervare valeat Deus, nulla eſt dubitandi cauſa. Cap. V.

Conſervatio.

Qualem autem Dei vim exigant res creatae ut permaneant, haud ſatis conſtat: an ſcilicet, eadem vi continua egeant qua et eſſe coeperant: an vero, ea naturae ſtabilitas ipſis a primo tributa fuerat, ut durare per ſe poſſint, niſi divina vi rurſus intereant. Incertum itidem an vi quadam divina, vel ſemper continuata, vel certa lege ſubinde interpoſita, efficiantur hi corporum attractus, motuumque communicationes quas cernimus; an contra, ipſis corporibus a primo ea vis tributa fuerat, cumque ipſis conſervata. Hoc tamen omnino certum eſt, Deum, qui eſſe rebus ipſis dederat, poſſe etiam eas cum velit perdere; earumque durationem et vim omnem Deo acceptam eſſe referendam.

Dei providentia omnia regunter.

III. Deum providentia ſua mundum adminiſtrare, iiſdem fere rationibus colligimus, quae Deum eſſe oſtendunt. Neque credibile eſt naturam praeſtantiſſimam, omni ſapientia, bonitate

Pars III. et potentia ornatum, de mundo ejusque partibus, iis praecipue quae ratione sunt praeditae, tantaeque felicitatis aut miseriae capaces, quasque omnes tanta arte et solertia fabricaverat, securam esse posse: easque caecae fortunae vexandas committere.

Atque insuper, quum omnia quae eveniunt a causa aliqua adaequata fiat efficiunda; nihil enim effici posse videtur nisi a causa, quae vel per suam naturam et indolem, (una cum rerum specie objecta, ubi de causis liberis est sermo;) vel per vim aliquam externam, ad hoc nunc efficiendum permoveatur: quippe manente indifferentia, nihil efficietur, nisi Fortunae aut Casui tanquam rebus veris efficientia aliqua tribuatur: hinc non immerito colligendum putant viri quidam docti, omnia per certas fieri causas, quae certa lege ab aliis prius movebantur, quaeque nos retro investigantes tandem ducent ad causam omnium primam; quae, prout sibi a primo visum est, totam rerum mutationumque seriem, earumque causas omnes constituerat. Neque pietatis invitamenta tollet haec doctrina, sive omnia legibus certis a primo constitutis evenire dicantur; sive vi divina, secundum aeterna ipsius consilia, subinde interposita: dummodo utrobique hoc teneat-

mus, virtutum vitiorumque, quae in animantibus ratione praeditis exſtitura praeviderat Deus, in mundi regendi conſiliis habitam fuiſſe rationem, iiſque rerum eventus fuiſſe accommodatos. Cap. V.

Quaeſtio, de decretorum ordine praeciditur.

Quumque nihil Deo inſcio aut invito accidere poſſit; qui ſcilicet omnium rerum naturas, vires, mutationes, et nexus inter ſe omnes, immo omnia quae fieri poterant, unico intuitu perſpexerat; non putandum eſt Deum, more hominum, diverſa diverſis temporibus appetentem aut decernentem, primo finem proponere, atque deinceps rationes finem conſequendi: verum potius ſimul, unico ſtabili decreto, eam integram omnium rerum ſeriem quae ſibi optima videbatur, decernere et efficere. unde, omnis de ipſius decretorum ordine quaeſtio praeciditur. Hoc tamen non obſtante, quaedam a Deo, propter ſe expeti merito dicuntur; quaedam propter alia, tanquam media aut ſubſidia. Neque ex Phyſica excludendae ſunt cauſae quae vocantur finales.

De liberis actionibus omnis quaeſtio.

IV. De cauſarum naturalium, quae vocantur, efficientia, aut de mundi corporei motibus et mutationibus, quo modo a Deo regantur, nulla eſt controverſia: quippe quae ſequuntur cauſas quaſdam legeſque neceſſarias a Deo con-

Pars III. ſtitutas. Qua tamen ratione, ad cauſarum liberarum actiones, praecipue vitioſas, pertineat certa providentia, haud facile ita expediri poteſt, ut non in Deum actionum turpium crimen aliquod conferatur. In actionibus honeſtis regendis et determinandis, non metus eſt ne nimium Deo tribuatur: qui ſcilicet, vel quod naturalem aliquam cuique dederat virtutis indolem, eamque conſervet ſubjectam legibus quibuſdam naturalibus, quae eam vim habent in agentia etiam libera, ut ex certis cauſis, certo modo eorum mutentur affectus et ingenia; vel quod certa invitamenta, certas boni aut mali ſpecies ipſis objecerat; aut inſtinctu demum divino, ſupra naturae ſortem, quoſdam ad honeſta omnia incitet; 'omnis honeſti et laudabilis fons et origo' jure cenſeatur. Malarum vero actionum regimen non adeo facile explicatur. Ad eas quidem ſimili quadam ratione, ex rebus objectis, ipſaque ſua indole, certa lege permoventur homines: atque has omnes actionum cauſas rato ordine Deus conſtituiſſe cenſetur. Quum tamen eas tantum permittat, quas perſpicit eſſe toti ſyſtemati utiles aut neceſſarias; neque hominum pravitatem latius evagari ſinat, pro ſua benigniſſima in omnes voluntate: quocunque demum pravo affectu

incitentur ipsi homines ad actiones malas, sanctissimo tamen consilio et benignissimo eas permittit Deus, in totius systematis perfectionem. In Deum igitur nulla turpitudo conferenda. Cap. V.

Deus ab omni vitio immunis.

Neque enim aliquid vitiosi in eo continetur, quod naturales erga bona inferiora appetitus et necessarios, cuique dederat Deus: neque ideo excusabiles sunt homines; quum cuivis, qui serio eadem perpenderit, graviora dedit Deus ad honesta omnia invitamenta; sensumque eorum, et appetitum hominibus inseruit, cujus ope, si id ipsis cordi esset, humiliores appetitus regere et reprimere possent. Neque Deo vitio vertendum est, quod pro sua larga bonitate, Naturas etiam inferiores, qui depravari possunt, et ad vitia flecti, creaverat: quum hoc, ut antea diximus, mundi status perfectissimus exigere videatur: atque ex ipsis eorum vitiis, commoda et utilitates longe praeponderantes, toti rerum universitati, Deus solertissimo suo consilio excerpere atque educere statuerit.

De praecursu et concursu.

Neque in providentia explicanda opus est, cum scholasticis, varias et a se distinctas Dei actiones, cuique hominum actioni conjungere, quas Praecursus sive Praemotiones et Concur-

Pars III. ſus appellant: quae cum ſanctitate divina haud facile conciliari poſſe videntur. Quicquid enim de motibus externis dicatur; in ipſis animi motibus vix, ac ne vix quidem, actionis natura phyſica, a morali ita ſeparari poteſt, ut illius Deus cauſa ſit efficiens, hujus autem, homines. Quicquid item in datis quibuſvis adjunctis, ad exercitium actionis permovet, etiam ad ſpeciem, ut loquuntur, impellit.

Neque dixerint qui ſententiae Stoicae adverſantur, plurima adeo parva et vilia eſſe, ut Dei cura plane indigna videantur. Ex minimis enim ſaepe maxima pendere videmus; neque parvis tantum juvantur magna, ſed in iis omnis eorum ſpes ſaepe vertitur. Salem igitur in contraria ſententia deridenda ne conſumant.

Haec autem quam diximus providentiae ratio, ut naturae ſimplicitatem redolet, ita Deo dignior videtur illa, quae Deum a primo plurimorum eventuum inſcium ſtatuit, ſemper praeſentem vero, nova ſubinde capere conſilia, prout ipſae res et eventus novi ipſi exigere videntur.

Jus divini Dominii et Majeſtatis.

V. Deum jure ſibi adrogare in res omnes Imperium aut Majestatem, ex ipſis Dei perfectionibus, ſapientiae nempe, et bonitate

ſumma conficitur: quae oſtendunt hoc imperium omnibus profuturum, atque idcirco omnium ſuffragiis eſſe comprobandum. Utilitatis autem invitamenta validiſſima, quibus homines ad obſequium moveri poſſunt, ex Dei omnipotentia petuntur, quae omnem contumaciam poenis graviſſimis coercere poteſt. Quae vero rationes oſtendunt decorum eſſe omnino et pulchrum, ut Deo in omnibus morem geramus, et omnem contumaciam eſſe deteſtandam; petuntur a beneficiis innumeris in nos collatis a Deo, qui nobis vitam dederat, et ſpiritum et omnia.

VI. Quum denique doceat ipſa ratio, poſſe Deum, ſi modo voluerit, viros ſuo numine afflatos plurima docere, quae alioquin homines latuiſſent; et cum iis ſua communicare conſilia et propoſita; eorumque miniſterio, leges et vitae inſtitutionem humano generi promulgare: quod et revera eveniſſe, narrant hiſtorici fide digniſſimi: non a philoſophia alienum erit inquirere, qua demum ratione poſſint hi viri afflati, apud alios ejus rei facere fidem. Ipſos enim praeſentiae numiniſque ſui proxime pariter conſcios certoſque Deus efficere poteſt, ac ſui cogitantis quiſque conſcius eſt.

Deus, ſupra naturae ſortem communem, ſuam indicare poteſt voluntatem.

Nos quidem vix alia hoc fieri ratione intel-

Pars III. ligere possumus, quam si Deus ipsis futuros istiusmodi eventus praedixerit, qui nulla hominum prudentia aut solertia praesciri poterant: aut ipsis det vim miracula edendi, vires humanas longe superantia. Dei attributa, quae scire nostra praecipue interest, sunt Sapientia, Potentia, et Bonitas. Sapientiae divinae indicia dabunt vaticinia, et potentiae miracula. Miraculum frustra dixeris, " opus sola Dei omni- " potentia efficiendum: " quia nemo eousque exploratas habet omnium rerum creatarum vires, ut hoc aut illud a solo Deo esse effectum affirmare possit. Hac igitur descriptione simus contenti, ' quod Miraculum sit opus prae- ' ter communem rerum tenorem, vires huma- ' nas longe superans; hominis tamen jussu, ' aut ejus voluntate editum; aut in ejus salu- ' tem, et apertam utilitatem.' Hujusmodi enim ubi eduntur ab homine miracula, ut se numine esse afflatum fidem faciat, plane ostendunt, naturam aliquam superiorem huic rei se immiscere. Qualis vero sit ea natura potentior, an bona et benigna, Deus scilicet ipse, vel jussu Dei angelorum aliquis bonorum; an contra Daemon aliquis invidus et malitiosus; ex ipsis legibus et morum institutionibus promulgatis constiterit; quae si sancta sint, et hominum

Quibus rationibus fides hujus fieri possit.

felicitati consulentia; eorum nuncium aut promulgatorem miracula patrantem, merito credimus divino numine fuisse afflatum. unde et Theologia naturalis nos ducet ad revelatam, quae dicitur, amplectendam. Cap. V.

FINIS.